

50. VÝROČIE VSTUPU VOJSK VARŠAVSKEJ ZMLUVY DO ČESKO-SLOVENSKA

VOJENSKÁ INTERVENCIA V AUGUSTE 1968. SÚVISLOSTI A DÔSLEDKY.

plk. v. v. Dr. Miloslav **PŮČIK**, CSc.

ÚVOD

Text tohto článku je špecificky zameraný najmä na vojenské aspekty predmetnej historickej udalosti. Tieto aspekty aj dnes predstavujú pomerne veľkú neznámu a často sú laickej verejnosti interpretované skreslene.¹⁾

V revoltách a krízach povojnového vývoja vo vnútri bloku krajín „reálneho socializmu“ mal tzv. československý reformný experiment špecifický charakter. V súčasnosti je tento experiment z roku 1968 hodnotený ako pokus o začatie premeny byrokratického mocenského systému miernou „reformou zhora“.

Napriek svojmu rozpornému charakteru presiahla táto reforma rámec čiastočných kozmetických úprav konkrétne-historického typu režimu a vytvorila priestor k jeho transformácii na relatívne progresívnejší model.

Uvedený nedokončený experiment presahoval svojou dynamikou aj pôvodné predstavy jeho architektov. Bol násilne ukončený vojenskou intervenciou do bývalej Československej socialistickej republiky (ČSSR) vyčlenenými vojenskými silami niektorých krajín Varšavskej zmluvy.

V kontexte s vyššie uvedeným je nedostatočné konštatovanie, že začínajúci proces demokratizácie spoločenských štruktúr stroskotal iba z dôvodu vojenskej prevahy interventov.

Charakteristickým rysom porážky reformného experimentu a následného procesu byrokratickej reštaurácie bola postupnosť (tzv. salámová taktika) v etapách. Interventi nepoužili vojenskú silu v celom rozsahu. Preventívne ju použili len v takej miere, aby účinne eliminovali potenciálnu hrozbu odporu časti ozbrojených síl a niektorých zložiek spoločnosti. Jej indikátory boli spravodajsky neustále monitorované a vyhodnocované.

Napriek rôznym formám pasívneho a aktívneho odporu značnej časti obyvateľstva sa podarilo spočiatku izolovanej, početne slabej časti byrokratickej vládnucej elity postupne, s pomocou intervenčných vojsk obnovovať piliere typu stalinského mocenského systému. Tento model bol jedným z najkonzervatívnejších v tzv. východnom bloku až do svojho pádu v novembri 1989.

Proces tzv. normalizácie politického systému sovietskeho typu prebehol v porovnaní s inými pokusmi o revoltu v uvedenom bloku relatívne nekrvavým spôsobom.

1) V texte bude používaný pojem „vojenská intervencia“, pretože je odborný a vystihuje charakter vojenskej operácie. Ďalej bude uvádzaný oficiálny názov štátu z tohto obdobia, a to Československá socialistická republika.

Charakteristickým rysom bola absencia rozsiahlych celoštátnych protestných štrajkov, hromadného zatýkania občanov, prechodného zavedenia vojenskej diktatúry a hlbokých hospodárskych otrasov. Variant použitia sily bol však pripravený.

Intervencia časti vojsk niektorých členských štátov Varšavskej zmluvy v auguste 1968 bola od konca 2. svetovej vojny najväčšou vojenskou operáciou na európskom kontinente.

Faktom je, že vojenská intervencia bola rozsiahla s masívnym nasadením živej sily a vojenskej techniky. Plánovaná a realizovaná však bola predovšetkým za účelom presadenia politických cieľov s predpokladaným najpravdepodobnejším scenárom, že Československá ľudová armáda (ČSLA) sa brániť nebude.

V rámci generických scenárov bol vypracovaný aj extrémny scenár, ktorý býva označovaný ako tzv. divoká karta. Nevylučoval ozbrojené strety menšieho rozsahu.

Generické scenáre sú vo svojej podstate všeobecné popisy krízových situácií, v ktorých majú byť nasadené ozbrojené sily. Scenáre popisujú okolnosti vzniku konfliktnej situácie, obsahujú náplň konfliktu, definujú napätie, vojensko-politické ambície aktérov a ich potenciálne zámery. Dôležité je, aby bol vypracovaný správny odhad (predpoklad, prognóza) očakávaného politického a vojenského cieľového stavu. Tento má byť dosiahnutý pri riešení generického scenára. Scenáre majú stále obmedzenú schopnosť vytvoriť dostatočne podrobnú predstavu o spôsobe použitia ozbrojených síl.

Scenár býva v odbornej terminológii najčastejšie definovaný ako koherentný, vnútorne konzistentný a vierohodný popis možného budúceho stavu hodnoteného (posudzovaného, sledovaného, analyzovaného ... atď.) javu.

Dôležité je uvedomiť si, že nejde o predpoveď (predpoklad), ale naopak len o jeden z rôznych „obrazov“ možného budúceho vývoja. Často sa totiž stáva, že adresát vníma takýto scenár ako jedinečné zrealizovanie (sprítomnenie) budúcnosti.

Z hľadiska tvorby scenárov je dôležité zvýrazniť fakt, že nejde výhradne o popis možného budúceho stavu, ale len o naznačenie určujúcich trendov vývoja, prostredníctvom ktorých dochádza k zmenám zo súčasného stavu do budúcnosti. V procese vypracovania scenárov je dôležitý najmä naratív (Je to štvrtý krok, ktorého cieľom je presvedčivé popísanie budúceho stavu. Ide v podstate o sprítomnenie budúcnosti – pozn. autora). Vojenská intervencia v roku 1968 nepotvrdila tento fakt, pretože naratív v scenári vojenského riešenia tzv. československého problému nepredpokladal jeho politické zlyhanie.

Význam scenárov spočíva najmä v tom, že umožňujú identifikovať a vyhodnocovať hlavné trendy vo vývoji strategického bezpečnostného prostredia a neistoty, ktoré sú s týmto vývojom spojené. V bezpečnostnej problematike a zvlášť v spravodajstve sú neistoty vždy prítomné.

POZNÁMKY

1 VOJENSKO-STRATEGICKÁ DIMENZIA

Výrazné mocensko-politické zmeny charakterizovali obdobie po druhej svetovej vojne nielen z hľadiska celosvetového, ale i európskeho vývoja. Mocenské postavenie USA a Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR) bolo poznamenané zásadnými korektúrami a ich vzájomnou snahou preniknúť do dočasného mocenského vákua v časti Európy.

Vzrastajúci vplyv USA v blízkosti sovietskej záujmovej sféry vplyvu, či dokonca čiastočné hospodárske prieniky do nej, Sovietsky zväz analyzoval. Vyššie uvedené fakty vyhodnotil ako vážnu bezpečnostnú hrozbu voči svojmu mocenskému postaveniu a záujmom. USA a ZSSR neskôr prechádzali výrazne odlišným transformačným procesom do pozícií supervelmocí.

Na seminári k vojenským doktrínam v dňoch 16. januára až 5. februára 1990 vo Viedni generál Collin L. Powell výstižne uviedol, že USA mali po druhej svetovej vojne na výber tieto varianty: „bud' sa opäť stiahnuť do historickej izolácie ako po prvej svetovej vojne alebo prijať celosvetovú bezpečnostnú úlohu...“.

V povojnových rokoch bol potenciálny priestor európskej vojnovéj činnosti neustále nasycovaný vysokými počtami vojakov, zbraní a bojovej techniky. Na základe skúmania dobových materiálov operačného charakteru súčasné štúdie dospeli k poznaniu, že rozloženie síl prvého strategického sledu Severoatlantickej aliancie (NATO) a Varšavskej zmluvy a teritoriálne podmienky na vedenie účinnej obrany boli pre NATO nevýhodné.

Z pohľadu vojenských stratégov Spojeného velenia Varšavskej zmluvy boli ozbrojené sily NATO začlenené do dvoch operačných sektorov. Operačné územia „Severná Európa“, „Stredná Európa“ a „Južná Európa“ tvorili európsky operačný sektor.

Operačné územie „Stredná Európa“ teoreticky vytváralo dôležitý geopolitický a geostrategický priestor, v ktorom sa mal uskutočniť očakávaný „agresívny úder proti krajinám socialistického bloku“.

Územie bývalej Československej socialistickej republiky sa nachádzalo v geopoliticky a geostrategicky exponovanom priestore. Bolo to nárazníkové pásmo obidvoch uvedených mocenských blokov. Prechádzal ním hlavný smer každej väčšej vojenskej operácie.

Teritórium, v ktorom sa rozprestieralo dnešné Slovensko zaujímalo strategicky dôležitú pozíciu v línii dotyku s potenciálnym „nepriateľom NATO“. Táto línia nazývaná ako tzv. hlavná obranná línia Varšavskej zmluvy začínala na severozápade východonemeckou obrannou líniou, prechádzala územím Čiech, Moravy, Slovenska a pokračovala na juhovýchode maďarskou obrannou líniou.

Z hľadiska Slovenska, Čiech a Moravy je možné konštatovať, že i napriek permanentnej príprave Varšavskej zmluvy na vojnový konflikt a ich polohe v centre potenciálneho priestoru európskej vojenskej činnosti, územím ČSSR neprechádzal žiadny vojenský strategický smer.

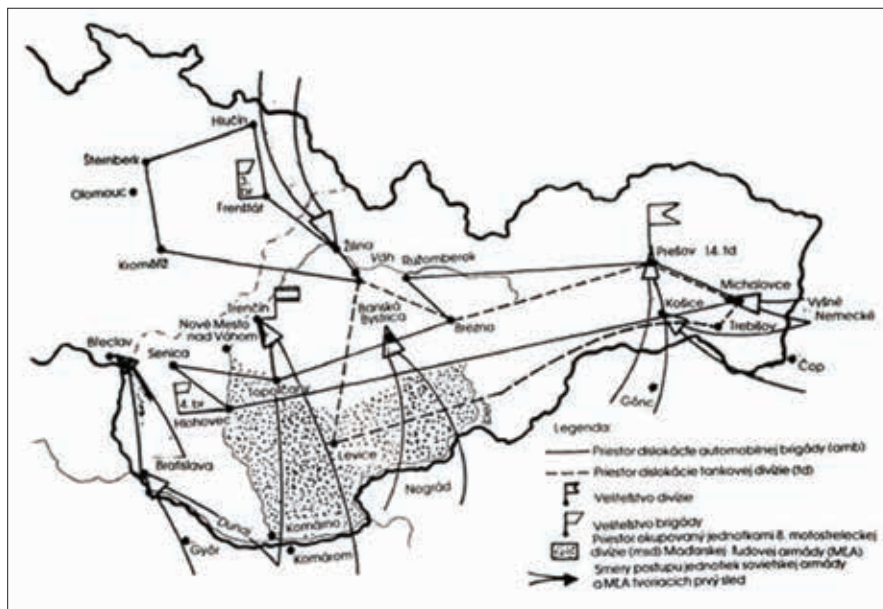
Geostrategický význam polohy ČSSR bol daný okrem iného i faktom, že toto územie oddeľovalo, ale súčasne aj prepájalo priestor tzv. Moravskej brány, hlavný európsky strategický smer nachádzajúci sa severne a južný strategický smer.

Ovládnutie územia ČSSR umožňovalo voľnejšie a pružnejšie manévrovanie na hlavných strategických smeroch. Na rozdiel od Slovenska sa poloha Čiech nachádzala v súvislom priestore, ktorým prechádzal strategicko-operačný smer Praha - Nürnberg - Strasbourg - Dijon a opačne.

Poloha ČSSR bola z hľadiska vojenského obranného uvažovania nevýhodná. Teoretickú hodnotu obrany znižoval veľký poludníkový rozmer štátu a celková dĺžka jeho hraníc so susedmi.

Z geostrategického hľadiska členili vojenský strategovia Spojeného velenia Varšavskej zmluvy územie ČSSR na dva relatívne samostatné celky, a to česko-moravský geostrategický priestor a slovenský geostrategický priestor. Obidva priestory boli prepojené časťou územia Slovenska – Záhorím, ktoré je súčasťou Karpatského oblúka. V niektorých úvahách sa Záhorie vyčleňovalo zo slovenského geostrategického priestoru a zo strategického dôvodu bolo začleňované do česko-moravského geostrategického priestoru.

Českomoravský geostrategický priestor bol vyhodnotený ako nevhodný na vedenie účinnej obrannej činnosti. Naopak, vytváral vhodné geografické podmienky pre rozsiahle vojenské operácie útočného charakteru.

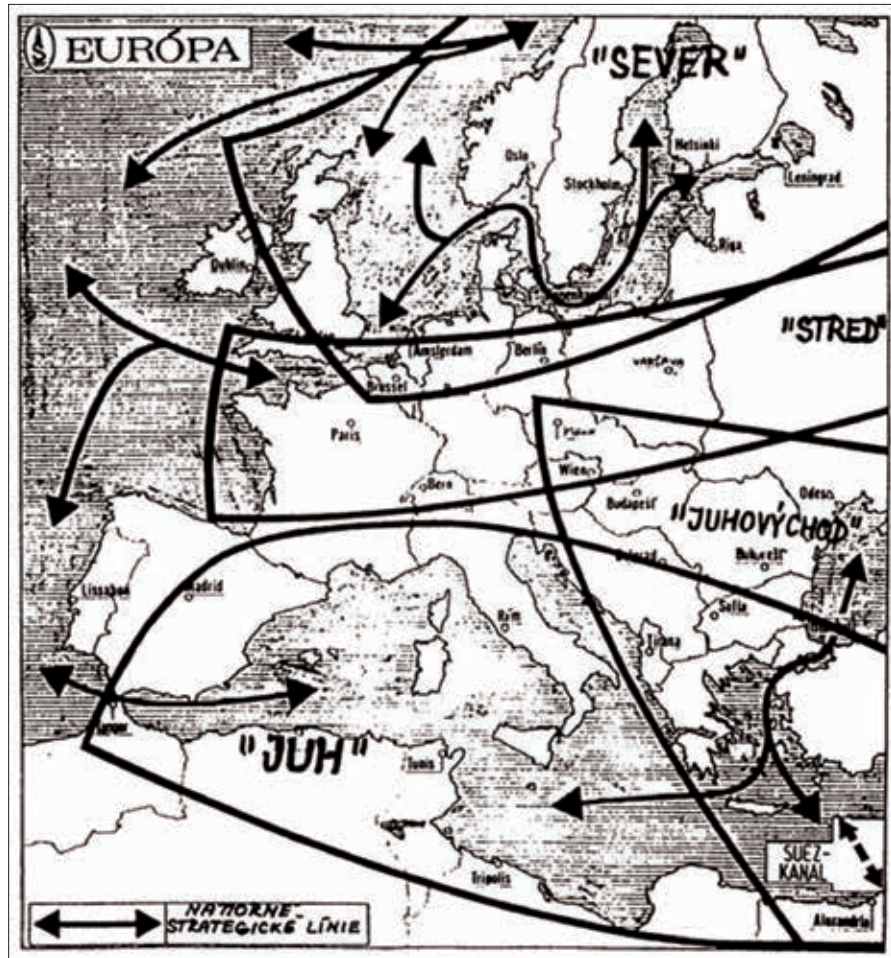

Obrázok 1: Smery postupu prvosledových intervenčných vojsk do priestoru dislokácie východného vojenského okruhu v auguste 1968

POZNÁMKY

Obrázok 2: Západné bojisko s vyznačením strategických a operačných smerov

Obrázok 3: Geostrategické regionálne priestory

1.1 Špecifikum Československej ľudovej armády

POZNÁMKY

Československá ľudová armáda (ČSLA) bola dislokovaná prevažne v blízkosti pomyselných deliacej línie mocenských blokov (vyše 80 % ľudského potenciálu, zbraní a bojovej techniky – pozn. autora). Desaťročia budovania armády ako frontovej armády v prvom slede vojsk Varšavskej zmluvy spôsobili niekoľko negatívnych dôsledkov. V súvislosti s predmetnou témou považujem za potrebné zvýrazniť minimálne absenciu vlastnej štátnej vojenskej doktríny, podriadenosť dislokácie, organizácie, výzbroje, výcviku, atď. blokovým, t. j. prioritne sovietskym záujmom.

V súvislosti s tlakom mocenských elit satelitov tzv. východného bloku bola bývalá ČSSR prinútená v konkrétnom historickom období udržiavať na počet obyvateľov najvyšší početný stav armády v rámci tohto bloku. Z uvedených dôvodov sa ČSLA ako celok cieľavedome a systematicky pripravovala na jediný generický scenár, a to na agresiu NATO zo západného smeru (z územia Bavorska – pozn. autora) a súčasne na následnú inváziu západným smerom. Úloha armády teda vyplývala z jej operačno-strategického postavenia a začlenenia do Varšavskej zmluvy.

V 60-tych rokoch minulého storočia vychádzala vojenská koncepcia Varšavskej zmluvy z predpokladanej možnosti rýchleho a ofenzívneho nasadenia niekoľkých tankových armád rozdelených do operácií zahrnujúcich rozsiahle územia. Prioritným priestorom uskutočnenia predpokladaných vojenských operácií malo byť operačné územie „Stredná Európa“. Zvláštny význam malo územie bývalej Nemeckej spolkovej republiky a jeho predpokladané obsadenie v priebehu troch vzájomne sa prekrývajúcich fáz.

V predstavách sovietskych politických a vojenských stratégov zostávala v uvedených súvislostiach poloha bývalej ČSSR prioritná a mala strategický význam. Sovietska mocenská elita od prvej polovice 60-tych rokov minulého storočia vyvíjala úsilie a neskôr gradovala tlak na rozmiestnenie časti sovietskych vojsk v tomto priestore. Spočiatku bola jej snaha koncentrovaná na presadenie rozmiestnenia „zvláštnych útvarov vysokofrekvenčného utajeného spojenia“ a neskôr i pozemných vojsk.

Vojenské strategické cvičenia armád Varšavskej zmluvy v 60-tych rokoch minulého storočia v podstate overovali vojenskú stratégiu ZSSR. Spočiatku, od konca druhej svetovej vojny bola v základných princípoch nemenná. Od druhej polovice 50-tych rokov minulého storočia generálny štáb sovietskych ozbrojených síl modifikoval a postupne vylepšoval vojenskú stratégiu ZSSR.

Jej základným rysom bolo vykonanie včasného jadrového úderu na hĺbku predpokladanej úlohy bojovej činnosti v súčinnosti s útočnými operáciami. Rozsiahle vojenské cvičenia kombinovaných síl Varšavskej zmluvy pod názvami „Októbrová búrka“ v roku 1965 a „Vltava“ v roku 1966 boli z hľadiska taktiky a strategického zámeru podobné.

Predstavy sovietskych vojenských a politických kruhov spočívali v tom, že jednotky tzv. severného pásma nachádzajúce sa na operačných územiach „Severná Európa“ a „Stredná Európa“ alebo aspoň vybrané nesovietske vojenské formácie bližšie

POZNÁMKY

neurčeného stupňa, bude možné rozvinúť v súčinnosti so sovietskymi divíziami nielen za účelom útočných, ale už i plánovaných obranných operácií proti ofenzívnej činnosti NATO.

Modelová situácia cvičenia „Októbrová búrka“ bola vyjadrením dobových predstáv sovietskych vojenských stratégov a predstaviteľov sovietskej vojenskej vedy o nacvičení zvládnutia akejsi „pružnej odvety“ či tzv. nejadrovej prestávky. Realizovať modelové situácie a teoretické úvahy v očakávanej budúcnosti vyžadovalo disponovať spoľahlivými nesovietskymi vojenskými formáciami satelitov tzv. východného bloku, na území ktorých sa nachádzal predpokladaný frontový priestor.

V uvedenej súvislosti operačná smernica, ktorú vypracoval generálny štáb sovietskych ozbrojených síl stanovila pre ČSLA úlohu absorbovať predpokladaný prvý úder vyčlenených vojenských síl NATO a súčasne poskytnúť podporu, súčinnosť a zaistiť nasadenie ďalších strategicko-operačných sledov sovietskych vojsk.

Vyššie uvedené vojenské cvičenia demonštrovali nielen vojenskú silu ZSSR a jeho satelitov, ale i základný obrat sovietskej vojenskej koncepcie voči tzv. západnému krídlu svojej záujmovej sféry. Kombinovanie sovietskej zahraničnej politiky s vojenskou silou bolo vyjadrené v tzv. Brežnevovej doktríne „obmedzenej suverenity“.

Z hľadiska dislokácie boli motostrelecké divízie (msd) a tankové divízie (td), v období pred intervenciou časti vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968, rozmiestnené nerovnomerne po celom území ČSSR. Najvyššia koncentrácia v súvislosti s blokovou doktrínou bola v priestoroch hraníc s bývalou Nemeckou spolkovou republikou a Rakúskom. Išlo o vojenskú silu v hodnote deviatich divízií, z toho piatich motostreleckých a štyroch tankových divízií.

1. 2 Špecifikum Východného vojenského okruhu

Špecifickým vývojom v rámci ČSLA prešiel Východný vojenský okruh (VVO). Vznikol v septembri 1965 z pôvodne existujúceho 2. Vojenského okruhu. (Podľa údajov k 1. októbru 1950 disponoval okruh I. armádnym zborom a IV. armádnym zborom, t. j. hodnotou 6 peších divízií. V rámci reorganizácie v roku 1958 boli armádne zbory zrušené a na Slovensku zostala len jedna divízia – pozn. autora).

Do teritória VVO boli začlenené štyri kraje, čo predstavovalo 60 074 km², t. j. 46 % rozlohy štátneho územia s 6 035 135 obyvateľmi reprezentujúcimi vyše 40 % obyvateľov ČSSR. Údaje ku dňu 23. júlu 1968 uvádzajú, že vo VVO slúžilo celkom 9 259 vojakov, poddôstojníkov, práporčíkov, dôstojníkov a generálov. Predpísané stavy počtov bojovej techniky, ktoré stanovili 1 029 tankov a 899 obrnených transportérov (OT) v skutočnosti neboli splnené. Vojenský okruh disponoval počtom 935 tankov (32 kusov T-54, 734 kusov T-34, 169 kusov SD-100 – pozn. autora) a 378 kusmi rôznych typov obrnených transportérov.

Na území dnešného Slovenska bola dislokovaná len jedna tanková divízia, ktorá vznikla reorganizovaním motostreleckej divízie (vznikla v roku 1966 – pozn. autora). Na jej vývoji možno dokumentovať náročný proces, ktorým prechádzal celý VVO.

Nová reorganizácia v roku 1964 znamenala predovšetkým podstatné zníženie počtu vojakov a poddôstojníkov, a to z 2 031 na 780 a počtu práporčíkov a dôstojníkov z 815 na 445. Počet bojovej techniky vzrástol, a tak na jedného vodiča tanku v divízii pripadli 2 tanky, na jedného vodiča OT pripadlo 32 OT (pričom všetci vodiči OT boli sústredení v jednom tankovom pluku – pozn. autora) a na jedného vodiča koľosovej techniky deväť áut. Až v rokoch 1966 – 1967 došlo k výraznej úprave tabuliek mierových počtov. Stav vojakov a poddôstojníkov sa zvýšil o 333 osôb, práporčíkov a dôstojníkov o 120 osôb. Špecifická divízie spočívali v tom, že sa stala logistickou a výcvikovou základňou v rámci ČSĽA. Súčasne divízia plnila mimoriadne náročné mobilizačné úlohy. V oblasti výcviku záloh každoročne precvičovala zálohy v hodnote dvoch divízií. V priebehu roku 1967 bol pre divíziu naplánovaný a zrealizovaný najvyšší počet veliteľsko-štábnych cvičení, taktických cvičení a tzv. vojnových hier v ČSĽA. O značnom výcvikovom zaťažení svedčí počet 757 kusov techniky s priebehom 3 221 500 km.

V období rokov 1957 – 1969 bolo v teritóriu VVO zrušených niekoľko divízií s počtom asi 60 útvarov, vyše 30 útvarov bolo postupne reorganizovaných, približne 60 premiestnených do inej podriadenosti a 11 bolo novovytvorených.

1.3 Armáda v kontexte politických zmien

Armádne prostredie citlivo vnímalo vnútropolitický pohyb a špecificky reagovalo na jeho dynamiku. V kontinuite s politickým pádom A. Novotného a časti jeho stúpenčov v mocenskom centre krachovala i politika, ktorú reprezentovali. Zmeny v centre moci boli dôsledkom nielen vážnej krízy vládnucej ideológie zasahujúcej všetky oblasti spoločenského vývoja, ale aj prehlbujúcich sa problémov hospodárskeho i národnostného charakteru. Súčasne vyjadrovali výsledky mocenského boja v rozhodujúcich sférach vplyvu najdôležitejších aktérov. Uvedené, ale i ďalšie faktory podmienovali vnútropolitický vývoj. Minimálne v prvej tretine roku 1968 zrýchľovali jeho dynamizmus, ktorý šokoval konzervatívne skupiny heterogénnych mocenských centier a satelitov tzv. východného bloku.

Rýchlosť a hĺbka spoločenských zmien v ČSSR vyvolávali vo väčšine mocenských centier štátov Varšavskej zmluvy okrem iného i pokusy formulovať rôzne nátlakové varianty hospodárskeho, politického, psychologického, ale i vojenského charakteru.

Tieto varianty boli často kombinované a ústili do permanentného, silnejšieho tlaku na oficiálne mocenské zložky ČSSR. Pomerne dlhodobá nerozhodnosť zástancov tzv. tvrdého kurzu proti ČSSR vo výbere variantu (generický scenár – pozn. autora) riešenia tzv. československého problému spôsobila vytvorenie časovo obmedzených a účelovo vytváraných pomyslených heterogénnych, ale i homogénnych koalícií nielen v sovietskom mocenskom centre, v tzv. východnom bloku, ale aj v heterogénnej protinovotnovskej opozícii.

Po politickom páde A. Novotného a jeho skupiny sa vplyvná a účelovo vytvorená protinovotnovská opozícia pomerne rýchlo rozpadla do rôznych zoskupení a blokov, či koalícií. Tieto sa ďalej vnútorne diferencovali. Vznikali a zanikali v kauzálnej väzbe

POZNÁMKY

na hĺbku a dynamiku vývoja tzv. česko-slovenského problému vo všetkých jeho aspektoch.

Tlak blokov, zoskupení a koalícií prikláňajúcich sa k voľbe krajného variantu, t. j. k vojenskej intervencii postupne silnel.

Politický trend po januári 1968 otvoril široké spektrum celospoločenských problémov. Súčasne vytvoril čiastočný priestor na ich potenciálne riešenie, čo sa pozitívne premietlo do armádneho organizmu. V tejto mocenskej zložke bol následne vytvorený priestor, v ktorom bol identifikovaný celý rad dovtedy tabuizovaných a neriešených problémov. Prúd kritiky smeroval do armádnych špičiek. Poukazoval na pomery vo vnútri ministerstva národnej obrany. Vytvoril priestor na diskusie o koncepcii výstavby armády, o absencii a nutnosti vypracovania vlastnej štátnej vojenskej doktríny, o postavení a funkcii armády v spoločnosti, o tzv. slovenskej otázke v ČSĽA, atď.

Pokusom riešiť komplex širokého spektra problémov identifikovaných v armádom organizme bol proces spracovávania „Akčného programu ČSĽA“, jeho finálnej verzie a časových horizontov riešenia v ňom obsiahnutých problémov.

Veliteľstvo VVO spracovalo pripomienky k predloženému „Návrhu akčného programu ČSĽA“. Okrem iného navrhovalo aj prehodnotiť celkovú dislokáciu ČSĽA. Veliteľstvo VVO presadzovalo variant teritória okruhu, v ktorom by bolo zahrnuté územie Moravy a Slovenska. Dislokácia mala umožniť, aby maximálny počet brancov zo Slovenska mohol slúžiť v útvaroch rozmiestnených na slovenskom území.

Vojenská rada VVO v svojom stanovisku z 23. marca 1968 žiadala pokryť približne 70 kilometrový úsek juhozápadnej hranice teritória VVO hodnotou jednej motostreleckej divízie. V tomto období VVO disponoval jednou tankovou divíziou, dvomi automobilovými brigádami, dvomi tankovými základňami, delostreleckou základňou, spojovacími, prevádzkovými, protitankovými, radiačnými, zdravotníckymi, ženijnými útvarmi a niekoľkými druhmi skladov. Požadovaná divízia mala disponovať okrem iného i dostatočnou palebnou silou delostrelectva a oddielom taktických rakiet R-60. V rámci prehodnotenia dislokácie ČSĽA členovia vojenskej rady VVO navrhovali vytvoriť na Slovensku dva vševojskové zväzy. Z nich jeden výcvikový na prípravu záloh, a to v posádkach najbližších k vojenskému výcvikovému priestoru Lešť. Ďalší vševojskový zväz a tankovú základňu plánovali dislokovat' na Morave. Celkove sa podľa ich predstáv mali zriadiť tri armády, a tak vytvoriť optimálne podmienky na existenciu „slovenských národných útvarov“.

Otvorenie celospoločenských problémov, snahy a prístupy riešiť ich vyvolávali rôzne reakcie mocenských špičiek jednotlivých satelitov tzv. východného bloku. Hrubé nátlaky na delegáciu KSČ sa stupňovali aj v priebehu rokovaní s vedením Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (KSSZ) 4. – 5. mája 1968 v Moskve.

Moskovská porada 8. mája 1968 a tzv. drážďanská schôdza v marci 1968 postupne vytvárali priestor na presadenie krajného variantu riešenia, tzv. československého problému, t. j. vojenskej intervencie.

Uvedené schôdzky napriek tomu, že ešte neznamenali konečné rozhodnutie vo výbere variantu riešenia uvedeného tzv. čs. problému, svedčili o novom trende

vo vytváraní koalícií a blokov na podporu intervencie. Pomer síl v mocenských centrách sa už výraznejšie menil v ich prospech.

Spoločnosť, ale i armáda prechádzali dynamickým procesom polarizácie. Po porade krajských a okresných tajomníkov KSČ 12. mája 1968 začal postupný obrat i u časti vedúcich straníckych funkcionárov smerom k účelovo vytvorenému bloku vo vedení komunistickej strany, k tzv. konzervatívnemu krídlu (často býva zjednodušene označovaný ako pohyb od „Dubčeka k Biľakovi“ – pozn. autora).

V armádnom prostredí aj po májovom zasadnutí ÚV KSČ pokračovali práce na Akčnom programe ČSLA, na návrhu reformy politického systému, ujasňovala sa Vojenská doktrína ČSSR, atď.

Do uvedeného pohybu rušivo zasiahlo vojenské cvičenie „ŠUMAVA“. Jeho prioritným zámerom bolo presvedčivo dokázať, že samotná ČSLA nie je schopná plniť operačno-strategickú úlohu a negarantuje bezpečnosť časti západnej hranice východného bloku. Najmä sovietske mocenské centrum očakávalo, že velenie ČSLA dospeje k záveru o nutnosti vojenskej koordinácie vo vnútri tohto bloku. Veliteľsko-štábne cvičenie „ŠUMAVA“ sa konalo v máji na území západnej Ukrajiny, Poľska, Maďarska, ČSSR a bývalej Nemeckej demokratickej republiky (NDR). Predchádzalo mu značné množstvo neočakávaných sovietskych vojenských pobytov vo forme „návštev“.

Z hlásenia ministra národnej obrany M. Dzúra vyplýva, že cvičnú modelovú situáciu uskutočňovali dva fronty. Velenie a vyčlenené jednotky ČSLA boli začlenené do jedného frontu. Cvičenia sa napriek jeho proklamovanému charakteru zúčastnil pomerne vysoký počet cvičiacich vojsk v sile približne dvoch divízií (z toho 2/3 sovietskych vojakov – pozn. autora). Z Východného vojenského okruhu cvičila časť zabezpečovacích jednotiek so štábnymi dôstojníkmi na čele s veliteľom tohto vojenského okruhu generálporučikom J. Valešom.

Prvé cvičiace sovietske vojenské jednotky 38. armády prichádzali na územie Slovenska už v posledných májových dňoch. V priebehu mesiaca jún prichádzali ďalšie skupiny sovietskych dôstojníkov a vojakov.

Sovietski dôstojníci, ktorým zorganizovali niekoľko desiatok „návštev“ v civilnom sektore a v niektorých útvaroch VVO intenzívnym zberom relevantných informácií z viacerých zdrojov mapovali vnútropolitickú situáciu. Jednu z „návštev“ podobného charakteru na záver oficiálneho termínu konania cvičenia (20. – 30. júna 1968) vykonala dňa 28. júna 1968 aj hlavný veliteľ spojeného velenia Varšavskej zmluvy a riadiaci cvičenia – maršal I. I. Jakubovskij so svojím štábnom. V Bratislave rokoval na pôde Slovenskej národnej rady s O. Klokočom a v ÚV KSS s V. Biľakom.

Bývalý zástupca veliteľa VVO generálmajor J. Strcula vo svojej výpovedi (19. marca 1991) na Úrade pre vyšetrowanie protiústavnej činnosti o návšteve maršala Jakubovského uviedol niekoľko zaujímavých faktov. Vysokého sovietskeho vojenského funkcionára sa údajne „...zdráhal privítať na čele delegácie generálporučík J. Valeš i generálmajor S. Kodaj...“. Delegáciu privítal V. Biľak spolu s generálmajorom J. Strculom. Ako svedok ďalej uvádza, „...počas obeda sa viedol rozhovor, že prečo je toto cvičenie („Šumava“ – pozn. autora) u nás a teraz. Z logického a vojenského hľadiska

POZNÁMKY

by vojská BLR, PLR a NDR nemali cvičiť u nás, pretože ich operačný priestor je niekde úplne inde. Maršal Jakubovskij to zdôvodňoval tým, že môže nastať situácia, že tieto vojská budú musieť operovať aj v tomto priestore a zato to treba precvičiť...“.

Oficiálne rozbor a vyhodnocovací proces cvičenia spochybnili vopred sformulovaný politický záver, že ČSLA nie je schopná splniť úlohy v takom dôležitom a strategicky exponovanom priestore. V súvislosti s cvičením „Šumava“ bol často prezentovaný názor, že išlo o zorganizovanie generálneho nácvičku na augustovú vojenskú intervenciu. Historik A. Benčík uvádza, že k tomuto poznaniu mohli „...nielen naši, ale i západonemeckí a francúzski spravodajcovia dospieť až dodatočne, okrem iného na základe znalostí následného vývoja v augustových dňoch...“.

Vojenská intervencia bola pripravovaná ako jeden z viacerých generických scenárov variantných riešení s paralelne pôsobiacim politickým tlakom. Letné mesiace boli charakteristické stupňovaním a postupným dokončovaním príprav operačných plánov pre jednotlivé vojenské zoskupenia. Tieto už boli dislokované na území niektorých štátov bezprostredne susediacich s ČSSR.

Súčasne na území Ukrajiny, Bieloruska, západnej časti Ruska, Lotyšska a postupne i v podmienkach Poľska a bývalej NDR cvičili v rámci cvičenia „Nemen“ logistické útvary a zariadenia. V námete cvičenia bola značná pozornosť sústredená na nácvičky rozličných mobilizačných opatrení.

V rámci cvičenia „Horizont“ bola čiastočnou mobilizáciou na území NDR v pohraničných oblastiach susediacich s ČSSR koncentrovaná značná vojenská sila.

V priebehu celoarmádnej konferencie komunistov, ktorá sa konala v dňoch 9. – 11. júla 1968 v Bratislave reagoval O. Černík na otázky súvisiace s prítomnosťou sovietskych vojsk nasledujúcimi slovami: „...Vytvoril sa taký nenormálny stav, že zatiaľ čo kedykoľvek v minulosti celá naša československá verejnosť veľmi rada a s nadšením vítala sovietskych vojakov a vôbec jej nevadilo, že sovietski vojaci tu boli o týždeň alebo o 14 dní dlhšie..., teraz niektoré kruhy, a dokonca i kruhy z našej armády sú neobyčajne nervózne z toho, že sovietski vojaci sú tu o niekoľko týždňov dlhšie... komu teda vadí prítomnosť sovietskych vojsk v Československu, keď vieme bezpečne, že sa nebudú miešať do našich vnútorných záležitostí...“.

V priebehu bratislavskej schôdzky (3. augusta 1968) opúšťali zvyšky sovietskych jednotiek územie Slovenska. Bratislavská schôdzka ešte neznamenala definitívne rozhodnutie vojensky riešiť tzv. česko-slovenský problém. Bola jedným z pokusov realizovať scenár politického riešenia.

Časť oficiálnych miest členských štátov NATO považovala v danom období vojenský variant za nepravdepodobný, i keď ho úplne nevyklúčovala. V terminológii NATO to bol extrémny scenár, ktorý býva v modernej scenáristike označovaný ako tzv. divoká karta, resp. čierna labuť. V spektre scenárov je vždy v danom čase najmenej pravdepodobný, ale nevyklúča sa.

Tesne po skončení bratislavskej schôdzky boli schválené operačné rozkazy pre jednotlivé armádne zoskupenia. Tieto sa už nachádzali vo východiskových priestoroch.

Sovietske vojenské jednotky po dlhodobom presune územím ČSSR a jeho následnom opustení, zostali v pohraničných oblastiach. Tieto boli určené ako východiskové priestory troch intervenčných armádnych skupín.

2 VOJENSKÁ INTERVENCIA A OBSADENIE SLOVENSKA

2. 1 Príprava vojenskej intervencie

Začatie prípravy vojenskej operácie potvrdzuje Nariadenie maršala A. A. Grečka pod číslom GOU/1/87657 zo dňa 8. apríla 1968. Na južnom nástupovom smere, ktorý vychádzal z priestoru Maďarska plánovali autori plánu vojenskej intervencie nasadiť vojenské jednotky Južnej skupiny sovietskych vojsk.

Z pozemných síl disponovali týmito sovietskymi divíziami: 93. msd, 254. msd, 48. msd (divízia bola vyčlenená zo zostavy Odeského vojenského okruhu – pozn. autora), 13. gardovou tankovou divíziou, sovietskymi špeciálnymi, logistickými a technickými jednotkami. Z maďarských ozbrojených síl velenie vyčlenilo 8. msd doplnenú 31. tankovým plukom z 11. td (Rétság) a 22. delostrelecký pluk (Cegléd). Letecké sily tvorili 11. gardová letecká stíhacia divízia, 1. letecký stíhací bombardovací pluk, 727. gardový letecký bombardovací pluk a ďalšie sovietske špeciálne a zabezpečovacie jednotky, ktoré boli doplnené časťou maďarských leteckých síl (v priebehu intervencie bola pridelená 103. gardová výsadková divízia – pozn. autora).

Na plánovacom procese a ďalších prípravách, ktoré prebiehali na Veliteľstve Južnej skupiny sovietskych vojsk v Mátyásföldsé sa podľa dohody za maďarskú stranu zúčastnili generáli F. Szücs, G. Reményi a J. Kálazi. Plán obsahoval aj rôzne varianty prechodu rieky Dunaj s využitím mostov na viacerých miestach. V prípade ich zničenia bol vypracovaný aj scenár násilného prechodu vodného toku. Prvé úvahy dokonca nevylučovali ani využitie maďarskej divízie v prvom slede, a to v priestore severovýchodne od rieky Dunaj. Vyčlenená 8. msd (veliteľ generálmajor B. Lakatos – pozn. autora) bola podriadená veliteľstvu Južnej skupiny sovietskych vojsk. Mierový priestor dislokácie sa nachádzal v juhozápadnej časti Maďarska (Zalaegerszeg - Nagykanizsa - Nagyatád – pozn. autora) na hranici s bývalou Juhosláviou.

Maďarský historik I. Pataky vo svojej štúdii uvádza, že nie je známe, prečo si vybrali na inváziu práve túto divíziu. Domnievam sa, že 8. msd bola vyčlenená k dispozícii armádnej skupine C intervenčných vojsk minimálne na základe nasledujúcich faktov.

Jednotky Maďarskej ľudovej armády sa od vzniku Varšavskej zmluvy nezúčastnili žiadneho spoločného vojenského cvičenia, ktoré prebiehalo na území bývalej ČSSR. Po prvýkrát pôsobili maďarské jednotky vyššie uvedenej divízie na teritóriu ČSSR až v rámci vojenského cvičenia „Vltava“ v roku 1966. Z hľadiska vycvičenosti bola divízia ako celok vysoko hodnotená a patrila medzi najlepšie v rámci Maďarskej ľudovej armády. Naplnenosť v jednotlivých jednotkách sa pred zmobilizovaním pohybovala v rozmedzí 40 – 100 %. Divízia disponovala modernými zbraňami a bojovou technikou. Tanky T-34 boli v priebehu 60-tych rokov minulého storočia vymieňané

POZNÁMKY

za novšie typy. 8. msd bola z dôvodu nasadenia do operácie „Dunaj“ posilnená o 31. tankový pluk (tp) a 22. delostrelecký pluk (dp) z 11. td a 6. msp zo 4. msd.

Pred augustovou vojenskou intervenciou disponovali tankové jednotky modernými tankami T-54 a 31. tankový pluk z Rétságu dokonca typom T-55.

S dostatočným časovým predstihom pred konečným dátumom vojenskej intervencie bola 8. msd vyvedená do východiskových priestorov. Tieto sa nachádzali prevažne v Novohradskej župe. Východiskové priestory boli vybrané zámerne mimo obývaných oblastí, pretože si to vyžadovali prísne kritériá utajenia.

Východiskový priestor divízie bol vymedzený takto: severne Gödöllo, Aszód, Hatvan a západne Pásztó, Ácsa. Uvedený priestor bol prísne strážený špeciálnymi útvarmi ministerstva vnútra a vlastnými silami divízie. I. Pataky píše o doslovnom „... izolovaní od vonkajšieho sveta...“. Priestor 31. tankového pluku sa nachádzal v oblasti Rétság, Borosberény a západne Terecske. Východiskovým priestorom 14. protiletadlového oddielu bola oblasť Nagyoroszi.

Zmobilizovaním podriadených jednotiek divízie vzrástla jej bojová hodnota celkom na 10 372 osôb, 242 tankov a rôznych druhov obrnených transportérov a 205 delostreleckých hlavní. Vzdušné krytie divízie zabezpečovali letecké sily, ktoré už boli sústredené na letiskách Tászár, Pápa a Kecskemét.

Podľa pripravených plánov a po ich poslednom spresnení na štábe divízie došlo 3. 8. 1968 k niekoľkým úpravám. Na rozdiel od plánovaného nasadenia mala divízia operovať na druhoradom smere intervenčných vojsk. Zámerom bolo obsadiť časť slovenského územia o rozlohe približne 10 000 km². V predpokladanom priestore žilo vysoké percento príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny a neboli tu dislokované významnejšie bojové útvary ČSLA.

Plán v optimálnom variante predpokladal rýchle obsadenie územia, prevzatie verejnej správy, a to za aktívnej podpory príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny.

Napriek tomu, že sa niektorí predstavitelia Generálneho štábu Maďarskej ľudovej armády a Veliteľstva 5. maďarskej armády (Székesfehérvár) zúčastnili procesu príprav na Veliteľstve Južnej skupiny sovietskych vojsk, nedisponovali relevantnými informáciami o celkovom dislokovaní útvarov a zariadení ČSLA na Slovensku. Poznali len všeobecné údaje o bojovej sile vojenských jednotiek ČSLA, ktoré sa nachádzali v stanovených smeroch plánovaného postupu. Naopak neustále boli cielene zahlcovaní dezinformačnými správami o vnútropolitickom vývoji na Slovensku.

Väčšina týchto dezinformácií a pseudoudalostí bola vypracovaná špeciálnymi analytickými tímami. Primárnym zdrojom informácií bol Generálny konzulát Maďarskej ľudovej republiky v Bratislave a ďalšie informačné zdroje priamo z prostredia maďarskej menšiny.

Generálny konzulát Maďarskej ľudovej republiky so sídlom v Bratislave vo svojich pravidelných informáciách nepravdivo a skreslene popísal vývoj vnútro politickej situácie v republike. Slovenské prostredie bolo charakterizované so „...silnými prejavmi nacionalistických citov a nálad, ich vybičovania... čo sa prejavilo voči českému národu aj voči tu žijúcim národnostiam...“.

Sovietske mocenské centrum na základe rôznych informačných zdrojov hodnotilo, že situácia v ČSSR sa permanentne zhoršuje a ovplyvňujú ju početné radikálne elementy. V konečnom dôsledku sa podľa hodnotenia sovietskych spravodajských služieb mohlo zásadne zhoršiť bezpečnostné prostredie v rámci celého tzv. východného bloku. Niektoré výstražné indikátory tohto hodnotenia zaznamenali aj zdroje Spravodajskej správy GŠ ČSLA. Neboli a ani nemohli byť v danom období dostatočne verifikované a následne vyhodnotené.

Civilná a vojenská spravodajská komunita v bývalej ČSSR bola v hodnotenom období limitovaná závermi z moskovských rokovaní s predstaviteľmi Výboru štátnej bezpečnosti pri Rade ministrov ZSSR (KGB) v júli 1960.

Význam spočíval v tom, že boli prijaté základné úlohy vzájomnej spolupráce v zameraní rozviednej a kontrarozviednej činnosti proti hlavným objektom spravodajského záujmu. Pražské rokovanie v júni 1961 rozšírilo vzájomnú spoluprácu a zameranie spravodajskej činnosti týchto spravodajských subjektov.

Civilné a vojenské rozvedky ZSSR a ČSSR intenzívnejšie spolupracovali pri plánovaní a vykonávaní rôznych druhov aktívnych spravodajských opatrení proti dôležitým objektom USA a ich významným spojencom (najmä NSR, GBR, FRA – pozn. autora) na podporu nového kubánskeho režimu proti NATO, proti Vatikánu a proti emigrantským organizáciám.

Dôležitosť týchto rokovaní spočívala v tom, že ovplyvnila spravodajské opatrenia krajín východného bloku na niekoľko nasledujúcich rokov. Tieto boli koordinované sovietskou spravodajskou komunitou. Od roku 1963 boli označené ako „program INN“ (index náhleho napadnutia – pozn. autora).

Cieľom bolo získať a vyhodnocovať široké spektrum indikátorov tejto hrozby (geograficky bolo získavanie informácií zúžené najmä na NSR). Hlavným garantom a spracovateľom spravodajských produktov bola bývalá Spravodajská správa GŠ ČSLA (v rámci civilnej rozvedky to bol 18. informačný odbor 1. správy – pozn. autora).

V kontexte s vyššie uvedeným je možné konštatovať, že spravodajská komunita nemohla monitorovať a vyhodnocovať indikátory o reálnej hrozbe vojenskej intervencie zo strany koalíčných partnerov v rámci tzv. východného bloku. Priority jej zamerania boli výhradne zamerané na ideologického protivníka, ktorým bolo v tomto období NATO.

Na základe výskumu relevantných dokumentov bývalej Spravodajskej správy GŠ ČSLA je možné konštatovať, že v roku 1968 bol v rámci priorít kladený dôraz najmä na NSR. Spravodajské zameranie bolo argumentačne zdôvodnené najmä získanými informáciami, že západonemecké civilné a vojenské spravodajské služby úspešne prenikali do dôležitých politických, hospodárskych a vojenských inštitúcií ČSSR. Prioritou vtedajšej západonemeckej civilnej rozvedky, ale aj vojenskej rozvedky a kontrarozvedky bolo získať najmä relevantné informácie vojenského charakteru s ambicióznym cieľom pokryť celé územie vtedajšej ČSSR agentúrnou sieťou. Predpokladaným scenárom bolo totiž vypuknutie vojnového konfliktu. Na špionážnu činnosť začalo byť intenzívne využívané územie neutrálneho Rakúska.

POZNÁMKY

V období pred letnými mesiacmi 1968 boli postupne dokončené, resp. vo fáze dokončenia dislokačné a rôzne materiálno-technické a logistické opatrenia na realizáciu jedného z variantov – vojenskej intervencie do ČSSR.

Nový Náčelník štábu spojeného velenia vojsk Varšavskej zmluvy (generálplukovník S. M. Štemenko – pozn. autora) a vymenovanie armádneho generála I. G. Pavlovského za veliteľa intervenčných vojsk (vymenovaný bol 16. augusta – pozn. autora) boli indikátory, ktoré potvrdzovali, že scenár vojenskej intervencie je realitou. Za prípravu intervenčných vojsk dovedy zodpovedal maršal I. I. Jakubovskij. Politické rozhodnutie pre vojenský variant riešenia tzv. česko-slovenského problému vytvorilo optimálne podmienky pre mechanizmus ťažko predvídateľných širokospektrálnych dôsledkov.

V dňoch 18. – 19. augusta 1968 boli vo východiskových priestoroch na území NDR, Poľska, Maďarska a v západnej časti Ukrajiny koncentrované vojenské zoskupenia intervenčných vojsk. Boli rozdelené na tri armádne skupiny. Tento vojenský kolos mal celkom k dispozícii 165 000 vojakov, 4 600 tankov a 700 lietadiel.

2. 2 Vojenská operácia „Dunaj“

Vojenská intervencia do bývalej ČSSR bola naplánovaná ako operácia pod krycím názvom „Dunaj“. Definitívne rozhodnutie o vojenskom variante schválilo Predsedníctvo ÚV KSSZ a následne 18. augusta aj narýchlo zorganizovaná schôdzka vodcov ďalších štyroch členských krajín Varšavskej zmluvy.

Prioritným zámerom ministra obrany ZSSR maršala A. A. Grečka a sovietskych maršalov bolo dislokovať (umiestniť) časť sovietskych vojsk v bývalej Vojenskej intervencii do ČSSR vykonali armádne skupiny A, B, C.

Armádna skupina A, ktorú tvorili sovietske a poľské jednotky začala vojenskú intervenciu z priestoru Legnice – Kraków. Postupovala na severnú Moravu a do severozápadných Čiech. Časť jej jednotiek postupovala cez tzv. Moravskú bránu na územie Slovenska do priestoru mesta Žilina. Najsilnejšie vojenské zoskupenie bolo zložené z divízií Severnej skupiny sovietskych vojsk v Poľsku, 2. poľskej armády (3 divízie, z nich 2 tankové), 38. sovietskej armády zo Zakarpatského vojenského okruhu (niektoré archívne dokumenty uvádzajú aj názvy Prikarpatký vojenský okruh alebo Podkarpatký vojenský okruh). Toto zoskupenie bolo podporované 4. a 9. leteckou armádou. Archívne dokumenty a výskum členov bývalej Komisie vlády ČSFR pre analýzu udalostí 1967 – 1970 prof. V. Mencla (v podmienkach Slovenska bola vytvorená obdobná Komisia vlády SR, ktorú viedol Dr. J. Jablonický – pozn. autora) odhadoval, že to bolo asi 12 divízií. Ďalšie sovietske divízie postupovali z územia bývalej NDR. Armádna skupina B bola zložená zo sovietskych a vyčlenených východonemeckých jednotiek. Podľa pôvodného plánu mala postupovať z priestoru Gortitz, Zittau a Dresden v smeroch na Prahu a do priestoru mesta Klatovy.

Národná ľudová armáda (NĽA) NDR**POZNÁMKY**

Podľa pôvodného rozkazu zo dňa 28. júla 1968 sa mali vojenskej intervencii do ČSSR zúčastniť dve divízie, a to 7. td (veliteľstvo v Drážďanoch) a 11. msd (veliteľstvo v Halle). Tanková divízia mala určené dve trasy. Prvá bola Bautzen – Ebersbach – Česká Lípa a druhá Weissenberg – Lobau – Zittau – Mimoň. Mala obsadiť priestor Děčín – Mimoň – Litoměřice a v prípade nutnosti postupovať až na Prahu. Motostrelecká divízia mala tiež určené dve trasy. Jednu Gera – Zwickau – Schwarzberg – Johannegeorgenstadt – Karlovy Vary – Žlutice – Rokycany a druhú Weida – Plauen – Reichenbach – Klingenthal – Sokolov – Plzeň.

Najväčším odborným problémom pre Komisiu vlády ČSFR pre analýzu udalostí 1967 – 1970 bolo posúdenie priameho vojenského angažovania sa bývalej NDR. Bývalý veliteľ Západného vojenského okruhu generálmajor S. Procházka tvrdil, že na územie ČSSR (pohraničné oblasti) prenikli dve východonemecké divízie (NĽA). Tieto údaje sú však chybné.

O dôvodoch nenasadenia vojakov bojových útvarov NĽA na území ČSSR boli doposiaľ zverejnené rôzne informácie. Renomovaný nemecký historik prof. J. Pauer na základe archívneho výskumu dokumentov bývalej Zjednotenej socialistickej strany Nemecka (SED) spochybňuje aktívne pôsobenie vojakov NĽA na území ČSSR. Sú zachované vtedajšie správy tajného povereníka sovietskeho politbyra pre vojenskú intervenciu K. T. Mazurova (prišiel do Prahy v noci z 20. na 21. augusta 1968 pod pseudonymom „generál Trofimov“, K. T. Mazurov bol členom politbyra ÚV KSSZ a zástupca predsedu Rady ministrov ZSSR – pozn. autora), v ktorých uvádza, že „plán“ musel byť za pol hodinu zmenený. Dôvodom bol problém NĽA. K. T. Mazurov mal za úlohu presadiť realizáciu variantu tzv. politickej línie scenára vojenskej intervencie. Denne zasielal správy L. I. Brežnevovi a A. N. Kosyginovi.

Ako prvý na neúčast' vojakov NĽA upozornil bývalý člen politbyra SED H. Sindermann v rozhovore pre časopis Der Spiegel (7. mája 1990). Neúčast' vojakov NĽA požadovala aj skupina okolo V. Biľaka a A. Indru.

Bývalá tzv. východonemecká armáda mala v podstate len symbolickú účasť, a to formou niekoľkých dôstojníkov, ktorí pôsobili v štábe intervenčných vojsk. Ďalej to boli s vysokou pravdepodobnosťou radisti a spravodajskí dôstojníci z 2. spojovacieho (spravodajského) pluku „Fritz Grosse“.

Armádna skupina C zložená zo sovietskych, maďarských a bulharských jednotiek postupovala v niekoľkých smeroch na Trenčín, Banskú Bystricu, Košice, Prešov a Michalovce. Hlavný smer bol určený z priestoru Győr na Bratislavu a ďalej cez územie južnej Moravy do priestoru mesta Klatovy.

Jednotky armádnych skupín B a C uvedenými manévrami uzatvorili juhozápadné hranice s Rakúskom a bývalou Nemeckou spolkovou republikou.

V zostave armádnej skupiny C v nemalom počte pôsobili i jednotky Maďarskej ľudovej armády. Vyčlenená maďarská 8. msd bola v priamej podriadenosti veliteľa Južnej skupiny vojsk generálplukovníka K.I. Provalova.

POZNÁMKY

Finálna verzia plánu vojenskej intervencie bola vypracovaná v dvoch variantoch. Prvý variant predpokladal ozbrojený odpor ČSLA, druhý predpokladal, že nebude kladený ozbrojený odpor.

Na rokovaní 23. júla 1968 v Moskve bol plán vojenskej operácie ešte upresnený. Rokovania s ministrom obrany A. A. Grečkom sa zúčastnilo velenie Južnej skupiny vojsk a vojenskej rady. Jednou z priorit, ktorá na uvedenom rokovaní odznela bolo obsadenie Bratislavy v čase „Č plus 1,5 hod.“. Bojový rozkaz bol vypracovaný dňa 25. júla 1968.

Presun sovietskych intervenčných divízií do východiskových priestorov sa začal pod krytím formou cvičenia v nočných hodinách 27. júla 1968 (niektoré jednotky vykonávali klamné presuny – pozn. autora). Nasledujúci deň ráno boli už niektoré bojové útvary vyčlenených divízií v určených priestoroch vo vzdialenosti 60 až 70 km od štátnej hranice s ČSSR.

Maďarská ľudová armáda (MLA)

V druhom variante bolo schválené nasadenie 8. msd mimo hlavného smeru s úlohou obsadiť a kontrolovať časti teritória okresov Topoľčany, Trenčín, Trnava, Galanta, Levice, Nitra a Nové Zámky. Podľa plánu bol obsadený priestor ohraničený zo severu mestami Veľký Krtíš, Levice, Topoľčany, Nové Mesto nad Váhom, zo západu riekou Váh a z juhu mestami Sered', Nové Zámky, Štúrovo a líniou rieky Dunaj. V uvedenom priestore žila približne 250 tisícová maďarská národnostná menšina.

Veliteľom maďarských intervenčných vojsk bol generál J. Kálazi. Predpokladal odpor jednotiek ČSLA. Bol to jeden z dvoch variantov, ktorý bol podrobne rozpracovaný v operačnom pláne. Intervenčné vojská, ktoré postupovali z maďarského územia mali bojovú hodnotu pravdepodobne 6 až 7 divízií. Leteckú podporu im zabezpečovala 36. sovietska letecká armáda a asi 100 maďarských lietadiel. Vyčlenený bol aj bezpečnostný prápor maďarského ministerstva vnútra a časť príslušníkov maďarskej pohraničnej stráže. Odhaduje sa, že celkom bolo vyčlenených asi 20 000 maďarských vojakov.

Maďarské intervenčné jednotky v zostave 8. msd dostali smery postupov a stanovené miesta prekročenia štátnej hranice ČSSR 20. augusta 1968 vo večerných hodinách. Veliteľ divízie generálmajor B. Lakatos vo svojom rozkaze a upresnení úloh veliteľom predpokladal, že jednotky ČSLA budú klásť lokálny ozbrojený odpor.

Divízia bola rozdelená na tri prúdy. Do čela hlavného prúdu bol určený 31. tankový pluk. Hlavný prúd tvorili 31. tankový pluk (tp), 33. motostrelecký pluk (msp), 22. delostrelecký pluk (dp), 93. protitankový delostrelecký oddiel a 14. protiletadlový delostrelecký oddiel. Smer postupu na trase Verseg – Levice – Nitra – Hlohovec dosahoval celkovú dĺžku 280 km. Pravé krídlo tvoril 14. msp a postup určený v smere Pász-tó – Balassagyarmat – Nové Mesto nad Váhom dosahoval dĺžku 290 km. Na ľavom krídle postupoval 63. msp. Smer bol určený z priestoru Gödöllo – Štúrovo – Nové Zámky v dĺžke 95 km.

Po prekročení štátnej hranice jednotkami 31. tp dňa 21. augusta 1968 o 00.15 hod. pri meste Šahy bolo nutné vytvoriť prieskumnú skupinu z 42. prieskumného práporu, pretože maďarskí velitelia nedisponovali komplexnými informáciami o dislokácii vojenských objektov, veľkosti a výzbroji jednotiek ČSLA, o cestných komunikáciách, atď.

Po preniknutí na teritórium Slovenska sa okamžite pokúšali nadväzovať kontakty s miestnym obyvateľstvom. V hláseniach na nadriadené stupne boli zaznamenané prípady, kedy niektorí maďarskí vojaci vymieňali peniaze a rozpredávali vojenský materiál. Niektoré jednotky sa dokonca ponúkli pracovať počas žatvy za peniaze. Bolo zaznamenaných aj niekoľko pokusov o odzbrojenie vojenských jednotiek ČSLA.

Na základe informácií a kontrolných akcií veliteľstva VVO a orgánov ministerstva vnútra bola zistená pasívna rezistencia v konaní väčšiny príslušníkov maďarskej národnosti v okresoch Dunajská Streda, Komárno, Nové Zámky, Levice a Nitra. Tento postoj v správaní väčšiny príslušníkov maďarskej národnosti a u časti maďarských vojakov bol neočakávaný a pre intervenčné jednotky šokujúci. Vážny incident bol zaznamenaný v posádke Štúrovo, do ktorej prenikli dve roty 1. motostreleckého práporu MĽA a z ich strany hrozilo použitie zbraní.

V procese vypracovania operačného plánu na Veliteľstve Južnej skupiny sovietskych vojsk sa predpokladalo, že reálnym scenárom bude podpora intervenčným vojskám zo strany príslušníkov maďarskej menšiny. Tento scenár však zlyhal.

Bulharská ľudová armáda (BĽA)

Z hľadiska hodnotenia účasti bulharských vojakov (celkom sa na intervencii do ČSSR podieľalo 2 164 vojakov – pozn. autora) na vojenskej intervencii sú dôležitým zdrojom štúdie bulharských historikov G. Markova, A. Sarandeva a M. Isusova. Relevantné dokumenty sú v bulharských archívoch. Časť z nich mala k dispozícii aj bývalá Komisia vlády ČSFR prof. V. Mencla a Komisia vlády SR Dr. J. Jablonického.

Niektoré informácie sú obsiahnuté aj vo vtedajších operatívnych hláseniach, ktoré boli zasielané na Veliteľstvo bývalého Východného vojenského okruhu a v policajných hláseniach (vtedajšia Verejná bezpečnosť – pozn. autora).

Už 21. júla 1968 bola vyhlásená pohotovosť 12. msp za účelom jeho prípravy na spoločnú operáciu s vyčlenenými vojskami Varšavskej zmluvy proti ČSSR. Rozkazy dňa 19. augusta 1968 podpísali minister národnej obrany armádny generál D. Džurov a náčelník generálneho štábu BĽA generálplukovník A. Semerdžijev. Nachádza sa v nich aj ideologické zdôvodnenie o nutnosti zlikvidovania kontrarevolúcie v ČSSR.

Na území Slovenska pôsobil v zostave intervenčných vojsk vyššie uvedený 12. msp s 1 206 vojakmi. Veliteľom bol plukovník A. Genčev. Tento pluk pôsobil v rámci sovietskych intervenčných vojsk. Postupoval v smere Čop – Košice – Banská Bystrica – Brezno – Mošovce. Jeho hlavnou úlohou bolo obsadiť letisko Sliač, tlačiareň a rozhlas v Banskej Bystrici.

Dňa 27. júla 1968 bol premiestnený aj 22. msp (veliteľ plk. J. Čavgarov) na sovietske letisko Kolomija v Ivano-Frankovskej oblasti (dnes západná časť Ukrajiny). 22. msp

POZNÁMKY

bol dňa 21. augusta 1968 vysadený v Prahe ako súčasť 7. Výsadkovej divízie Sovietskej armády. Jeho hlavnou úlohou bolo zaistiť kruhovú obranu letiska v Ruzyni a Vodochodoch. Jednotky BĽA pôsobili v ČSSR do 2. novembra 1968.

Na území Slovenska bolo podľa vtedajších dokumentov okrem uvedených maďarských a bulharských vojakov aj asi 48 055 sovietskych vojakov.

Podľa relevantných archívnych dokumentov si vojenská intervencia vyžiadala 72 mŕtvych občanov ČSSR, 276 ťažko a 436 ľahko zranených. Tieto údaje sú ku dňu 3. septembra 1968. Do konca roku 1968 bol počet obetí 135. Tento počet nezahŕňa však obeť znásilnení a iných foriem ublíženia na zdraví. Zatiaľ nie sú úplne spracované prípady krádeží, celkové škody na majetku, spôsobené havárie, atď. Vojenská intervencia bola úspešná len ako vojenská operácia. Totálne zlyhal jej politický variant.

Celkové počty intervenčných vojsk

Podľa dobových odhadov a zistení Komisie vlády ČSFR pre analýzu udalostí z rokov 1967 – 1970 bolo v prvých dňoch asi 27 divízií na plných bojových počtoch, z nich 12 tankových, 13 motostreleckých, dve výsadkové a jedna letecká armáda so všetkými prostriedkami (vrátane raketových).

V ďalších dňoch bol počet intervenčných vojsk zvýšený. Na základe analýzy dobových dokumentov a záverov Komisie vlády ČSFR pre analýzu udalostí z rokov 1967 – 1970 to bolo celkom asi 30 sovietskych divízií (päť tankových divízií a dve výsadkové divízie), tri poľské divízie (dve tankové), asi 28 000 poľských vojakov, jedna maďarská motostrelecká divízia a dva bulharské motostrelecké pluky.

Náčelník GŠ ČSLA generálporučík K. Rusov (pôvodné meno Karel Russvurm – pozn. autora) v doklade pre Predsedníctvo Národného zhromaždenia (26. augusta 1968) uviedol tento odhad: „...viac ako 500 000 vojakov, 6 300 tankov, 550 bojových a 250 dopravných lietadiel...“. Tieto údaje v podstate potvrdila aj Komisia vlády ČSFR pre analýzu udalostí 1967 – 1970. Podľa vtedajších prepočtov bolo na jednu divíziu ČSLA šesť intervenčných divízií.

Vojenská intervencia a následné obsadenie ČSSR bolo potvrdením správnosti teoretických úvah a analýz H. Kahna, na základe ktorých vypracoval v 60-tych rokoch minulého storočia šestnásť bodovú „eskalačnú stupnicu“. V rámci nej reálne uvažoval o možnej „demonštrácii sily“ v jednotlivých oblastiach európskych regionálnych geostrategických priestorov.

V súčasnosti publikované odborné štúdie dokazujú, že sovietske mocenské kruhy prisudzovali efektívnej vojenskej sile mimoriadne dôležitý význam. Vojenský historik, teoretik a publicista L. Hart na základe získaných a teoreticky spracovaných praktických skúseností, ktoré obsahuje jeho práca „The way to win wars“, dospel k zaujímavým záverom.

V súvislosti s vojenskou intervenciou a následným obsadením ČSSR považujem za potrebné zvýrazniť aspoň jeden z jeho poznatkov. Podstata spočíva v tom, že často pertraktovaný matematický pomer síl a prostriedkov môže byť často bezcenný, keď sa abstrahuje od morálnych, fyzických a ďalších činiteľov.

Dislokácia a organizácia ČSLA vyplývali z predpokladanej „koaličnej obrany“ síl Varšavskej zmluvy proti „očakávanej vojenskej agresii NATO“ zo smeru západného (operačné plány ho vymedzujú ako juhozápadný z územia Bavorska – pozn. autora). Na tomto predpokladanom smere, t. j. v priestoroch juhozápadnej časti Čiech a Moravy bola sústredená väčšina jednotiek ČSLA. Na obranu proti intervencii koaličných vojenských síl tzv. východného bloku, do ktorého bola ČSLA začlenená, jednoducho nemohla byť pripravovaná a v konečnom dôsledku ani pripravená.

Postup intervenčných vojsk v niekoľkých smeroch orientovaných na najdôležitejšie politické, hospodárske a vojenské centrá jednotlivých regiónov vylúčil uskutočnenie mobilizácie (na základe úspešnej mobilizácie mal dosiahnuť početný stav ČSLA 655 000 vojakov – pozn. autora). V konkrétno-historických podmienkach bol z vojenského hľadiska účinne eliminovaný reálny variant, a to potenciálny vznik samostatných, lokálnych centier odporu.

V súlade s teóriou informačnej vojny je možné hodnotiť, že bol realizovaný princíp tzv. odseknutia hlavy. Armáda ako celok bola šokovaná a čakala na reakciu velenia, ktorá v prísne centrálnom riadenom organizme prišla neskoro.

Minister národnej obrany M. Dzúr vydal dva rozkazy. Jeden z nich bol adresovaný všetkým vojskám jednotlivých vojenských okruhov a druhý veliteľstvu 10. leteckej armády a 7. armády protivzdušnej obrany štátu. Rozkazy obsahovali zákaz „použitia zbraní“ a nariadenie poskytnúť „maximálnu všestrannú pomoc sovietskym vojskám“.

V podobnom duchu boli orientované i ďalšie zložky ozbrojených síl ČSSR. Napríklad Verejná bezpečnosť bola v noci z 20. na 21. augusta 1968 uvedená „... do stopercentnej pohotovosti ...“ a všetky jej útvary mali ďalekopisom nariadené, „...aby zaručili verejný poriadok pri príchode spojeneckých ozbrojených síl na naše územie...“.

Politické rozhodnutie sformulované Predsedníctvom ÚV KSČ požadovalo „...urobiť všetko pre zachovanie rozvahy... akýkoľvek odpor vojskám by bol nezmyselný a tragický ...“. Ďalekopis odoslaný z ÚV KSČ 21. augusta 1968 o 01.45 hod. bol adresovaný ÚV KSS v Bratislave.

Konfigurácia terénu Slovenska vylučovala možnosť vedenia tzv. priestorovej obrany. Na teritóriu Slovenska bola podľa spracovaných operačných plánov prevažne sústredená logistická kapacita potrebná na ofenzívu západným, resp. juhozápadným smerom. Vedením útoku časťou síl sovietskej Južnej skupiny vojsk a Maďarskej ľudovej armády z juhu sa výrazne minimalizovalo riziko potenciálnej účinnej obrany jednotkami priamo podriadenými veliteľstvu VVO, prípadne ďalšími jednotkami dislokovanými na území dnešného Slovenska.

Východný vojenský okruh bol tvorený bojovými útvarmi, technickými zariadeniami a tylovými útvarmi a zariadeniami. Na teritóriu tohto vojenského okruhu bolo dislokovaných celkom 81 útvarov a zariadení, ktoré podliehali priamo ministerstvu národnej obrany a jeho jednotlivým správam, veliteľstvu 7. armády protivzdušnej obrany štátu a 10. leteckej armády (časť útvarov a zariadení bola dislokovaná na území Moravy – pozn. autora).

Východný vojenský okruh plnil mimoriadne náročné výcvikové úlohy. Na teritóriu VVO sa počas mobilizácie z hlavných zväzkov, útvarov a zariadení mali rozvíjať

POZNÁMKY

a vytvárať: veliteľstvo VVO, záložné veliteľstvo armády, 14. tanková divízia, 32. mostostrelecká divízia, 6. ženijná brigáda, 42. spojovací prápor, ktorý po rozvinutí mal vytvárať 4 spojovacie útvary, 2. prevádzkový prápor a 20. prevádzkový prápor. Štvrtá automobilová brigáda sa mala rozvinúť na báze Československej autobusovej dopravy a vojenské nemocnice Bratislava, Ružomberok a Košice po rozvinutí mali vytvoriť 82 poľných zdravotníckych zariadení.

VVO svojimi mobilizačnými zálohami doplňoval: Ministerstvo národnej obrany, Západný vojenský okruh, 10. leteckú armádu. 7. armádu protivzdušnej obrany štátu, železničné vojsko a niektoré útvary ministerstva vnútra. Zálohy evidované na teritóriu VVO tvorilo celkovo 56 500 dôstojníkov, 16 000 práporčikov, 730 000 poddôstojníkov a vojakov. Z celkového počtu 802 500 záloh bolo podľa dobových údajov „použiteľných“ približne 50 %. Mobilizačné plány VVO ako celku kalkulovali s potrebou 12 000 dôstojníkov, 6 700 práporčikov, 123 000 poddôstojníkov a vojakov, t. j. 17 % z celkového počtu záloh a 30 % z „použiteľných“ záloh.

Považujem za potrebné zdôrazniť, že v danom období do teritória VVO patrili aj Severomoravský kraj. Prevažná časť tankov patrila medzi zastarané typy a bola dislokovaná v značnom počte na tankovej základni na území tohto kraja. Naopak, invázne vojská disponovali najmodernejšími typmi tankov, mali drvivú prevahu v leteckých silách, delostrelectve, obrnených transportéroch a ďalšej technike. Na území dnešného Slovenska bola síce dislokovaná časť síl 7. armády protivzdušnej obrany štátu a 10. leteckej armády, ale pokrývali nimi len časť územia Slovenska (priestor východného Slovenska bol odkrytý - pozn. autora). Týmito silami však veliteľ VVO nedisponoval.

Z hľadiska prípadného vojenského odporu disponoval vtedajší VVO týmito bojovými možnosťami: 14. td (Prešov), 10. tp (Martin), 64. tp (Levice), 55. msp (Trebíšov), 63. msp. (Michalovce), 49. delostrelecký pluk (Brezno), 10. protiletadlový oddiel (Prešov), 220. protitankový pluk (Topoľčany), 6. ženijný pluk (Sereď), 52. pontónový pluk (Komárno), 92. pontónový prápor (Bratislava), 2. prápor pásových samohybných súlodí (Komárno), 42. spojovací prápor (Trenčín), 3. automobilová brigáda (Frenštát pod Radhoštem), 4. automobilová brigáda (Hlohovec), 6. delostrelecká základňa (Olomouc), 2. tanková základňa (Kroměříž), 5. tanková základňa (Opava).

Okrem uvedených útvarov boli na území Slovenska aj niektoré vojenské útvary, ktoré nepodliehali veliteľovi Východného vojenského okruhu. Jedná sa o: 186. protiletadlový raketový pluk v Pezinku (v podriadenosti 7. armády protivzdušnej obrany štátu – pozn. autora), 63. rádiotechnický prápor a 64. rádiotechnický prápor vo Zvolene (obidva v podriadenosti 7. armády protivzdušnej obrany štátu – pozn. autora). Ďalej to bola 11. brigáda Pohraničnej stráže (Bratislava) priamo podriadená Ministerstvu národnej obrany ČSSR. V Žiline bola dislokovaná 11. železničná brigáda (podriadená Ministerstvu dopravy ČSSR – pozn. autora).

Vojenské útvary na území Slovenska neboli na plných počtoch, mali značné výcvikové a mobilizačné úlohy. V porovnaní s intervenčnými vojskami neboli vyzbrojené modernou bojovou technikou. Navyše boli pripravované na útok zo západného smeru a západným smerom.

2. 3 Tzv. Moskovský protokol

POZNÁMKY

Realita vojenského obsadenia ČSSR bola legalizovaná podpísaním tzv. Moskovského protokolu. Predstavitelia ČSSR ho podpísali v nočných hodinách 26. augusta, a to pod nátlakom sovietskeho mocenského centra. Na základe článku 5 uvedeného protokolu museli stranícke a vládne kruhy ČSSR spolu s ministerstvom národnej obrany neodkladne vyriešiť komplex problémov súvisiacich s dislokovaním kontingentu vojsk interventov.

S úlohami, ktoré z neho pre ČSLA vyplývali boli jej predstavitelia oboznamovaní na služobných zhromaždeniach v dňoch 28. augusta a 1. októbra 1968. Velitelia armád, vojenských okruhov, náčelníci politických správ vojenských okruhov a poprední funkcionári rezortu obrany boli z úrovne ministra národnej obrany M. Dzúra informovaní o získaných a vyhodnotených poznatkoch reagovania armády ako celku na kritické dni vnútropolitického vývoja v období vojenskej intervencie a bezprostredne po nej.

Koncom augusta už minister M. Dzúr prezentoval niekoľkobodovú „líniu postupu“. Jej podstata spočívala v zásadnom obrate voči intervenčným vojskám, a to v presadení trendu ústretovosti. Uvedený obrat prevažnej časti armádnych špičiek na čele s ministrom bol jednoznačne vyjadrený rozkazom č. 012.

Jedným z problémov, ktorý muselo armádne velenie vyriešiť a obhájiť tým tzv. novú líniu bola už spomínaná otázka dislokovania intervenčných vojsk. Minister M. Dzúr poveril vypracovaním projektu návrhu Generálny štáb ČSLA a v rámci neho operačnú správu.

Uznesením plenárneho zasadania vlády ČSSR zo dňa 28. augusta 1968 bola zriadená „operatívna skupina ústredných orgánov pri Predsedníctve vlády ČSSR“. Na jej čelo bol vymenovaný podpredseda vlády ČSSR F. Hamouz.

Za dôležitý zlom v problematike dislokovania kontingentu intervenčných vojsk sa na základe súčasnej úrovne vedeckého poznania považuje rokovanie česko-slovenskej vojenskej delegácie a sovietskej vojenskej delegácie v Mukačeve v dňoch 16. – 17. septembra 1968. Delegácia, ktorú viedol minister národnej obrany M. Dzúr prezentovala návrh na dislokovanie kontingentu vojsk v maximálnych počtoch 70 až 80 000 vojakov i s technikou (prvé odhady v projekte operačnej správy kalkulovali s hornou hranicou blížiacou sa k 1/10 celkového kontingentu okupačných vojsk – pozn. autora). Pristúpiť na tento návrh znamenalo dislokovať jednu sovietsku armádu, vrátane štábov priamo podriadených armádnych útvarov a štyri až päť divízií.

Sovietsky protinávrh rezolútne odmietol návrh delegácie ČSSR a naopak požadoval zvýšiť hornú hranicu počtu vojakov na nereálnych 100 000. Sovietski vojaci i s príslušnou technikou mali byť dislokovaní v siedmich „divíznych rajónoch“, z toho v dvoch na Slovensku. Ďalej protinávrh obsahoval požiadavku na dislokovanie štábu leteckej armády a piatich leteckých plukov a vyčlenenie štyroch až piatich letísk. Sovietska vojenská delegácia čiastočne ustúpila z niektorých požiadaviek.

Po stretnutí v Mukačeve rokoval podpredseda vlády F. Hamouz so zástupcami všetkých krajských národných výborov v ČSSR. Na základe predbežnej dohody s ve-

POZNÁMKY

lením intervenčných vojsk uviedol: „...Je reálna nádej na uskutočnenie odchodu prevažnej časti vojsk z nášho územia za predpokladu splnenia týchto podmienok:

- Ide o prezimovanie časti armád vo vopred dohodnutých priestoroch určených na prezimovanie.
- Ide o prezimovanie časti armád v kasárenských objektoch. Treba to chápať ako dočasné opatrenie...“.

Vláda ČSSR sa snažila presadiť variant stiahnutia intervenčných vojsk z hlavných centier a ich blízkosti, t. j. z Prahy, Bratislavy, Ostravy, Brna a krajských miest. Sovietski predstavitelia argumenty vlády ČSSR neakceptovali.

Na základe harmonogramu uvoľňovania objektov začali redislokačné opatrenia 23. septembra 1968. Prísne tajným rozkazom ministra národnej obrany bolo nariadené uskutočniť v rámci VVO organizačné a dislokačné zmeny počínajúc dňom 28. septembrom 1968. Na základe uvedeného rozkazu ministra vydal veliteľ VVO prísne tajnú vykonávaciu smernicu, v ktorej nariadil uvoľniť stanovené posádky a objekty do 15. októbra 1968. Protokolárne odovzdanie sovietskym intervenčným jednotkám bolo plánované na obdobie od 15. do 20. októbra 1968.

V celoštátnom rozsahu sa redislokačné a reorganizačné zmeny bezprostredne vzťahovali na 100 útvarov a zariadení ČSLA. Celkový rozsah uvedených zmien je možné dokumentovať i faktom, že muselo byť opustených 32 posádok, presunutých 1 200 kusov tankov, 1 000 diel a 700 obrnených transportérov. Hlboko a s ťažko odhadnuteľnými dôsledkami zasiahli do rodín približne 5 000 vojakov z povolania a asi 900 civilných zamestnancov.

V rámci Východného vojenského okruhu redislokovali 23 vojenských útvarov a zariadení, osem vojenských útvarov bolo zrušených a ďalších päť prevedených z podriadenosti veliteľstva VVO k inému veliteľskému stupňu. Celkom bolo na teritóriu VVO uvoľnených 22 posádok.

Do podriadenosti veliteľstva VVO bola prevedená 13. tanková divízia. Jej oficiálny názov bol „Kyjevsko-dukelsko-ostrovská československo-sovietskeho priateľstva“. Divízia bola pôvodne dislokovaná v blízkosti Prahy a podľa nadriadených veliteľských stupňov práve tento fakt okrem iného spôsobil možnosť udržiavania „...veľmi intenzívnych kontaktov s rôznymi progresívnymi inštitúciami...“. V rámci ČSLA hodnotili divíziu ako najviac postihnutú „...myšlienkami pravicového oportunistu a revizionizmu...“ a „...morálno-politický stav bol natolko rozložený, že už - z tohto hľadiska - bola divízia nebojaschopná...“.

V divízii dochádzalo k veľmi častým a pomerne rozsiahlym personálnym zmenám. V priebehu rokov 1967 a 1968 sa zloženie dôstojníkov štábu divízie obmenilo v 85 % a v podriadených útvaroch viac ako v 90 %. Jedným z dôsledkov redislokovania divízie na územie Slovenska bolo výrazné zvýšenie percento odchodu dôstojníkov a práporčíkov. Je ho možné vyjadriť celkovým počtom 261 vojakov z povolania (žiadost' o premiestnenie si podalo 303 dôstojníkov a 100 práporčíkov – pozn. autora).

Generálny štáb ČSLA a ministerstvo pre národohospodárske plánovanie vyčíslili celkové finančné náklady spojené s redislokáciou v roku 1968 na 1 miliardu až 1 miliardu 500 miliónov korún. Výdavky vyčlenené na redislokáciu útvarov a na úpravy objektov podľa požiadaviek veliteľstva sovietskych intervenčných vojsk vyplývajúce z realizovania zmluvy zo 16. októbra 1968 „o dočasnom pobyte sovietskych vojsk v ČSSR...“ boli zahrnuté v rozpočte armády na rok 1969 (podľa údajov 12. schôdze branno-bezpečnostného výboru Národného zhromaždenia ČSSR zo dňa 3. decembra 1968 predstavoval objem celkového rozpočtu ČSLA 15 miliárd 805 miliónov korún – pozn. autora).

Sovietske intervenčné vojská v celkovom počte päť divízií boli dislokované v 33 posádkach, na štyroch letiskách. Vojenská technika a iný rozličný vojenský materiál boli umiestnené v posádkach, v 19 špeciálnych skladoch a v šiestich skladoch pohonných hmôt. Podľa informácií veliteľských orgánov, ktoré uvádza J. Madry, „...mali vojská Varšavskej zmluvy po trvalom umiestnení sovietskych zväzkov (divízií – pozn. autora) na československom území celkove v strednej Európe 46 divízií proti 29 divíziám vojsk NATO...“.

Prítomnosť intervenčných vojsk zvyšovala napätie najmä v oblastiach ich vysokej koncentrácie. Zaznamenávané boli rôzne konflikty s miestnym obyvateľstvom. Protestné demonštrácie a iné formy prejavu nesúhlasu s vojenskou intervenciou a následným obsadením územia boli vždy eliminované.

V jesenných mesiacoch roku 1968 postupne odchádzali z územia Slovenska maďarské intervenčné jednotky. Uznesenie Maďarskej revolučnej robotnícko-roľníckej vlády č. 3339/1968 konštatovalo, „...že v záujme obrany vecí socializmu maďarské vojská dislokované na území Československa spolu so spojeneckými armádami splnili svoje internacionálne poslanie...“. Na základe uznesenia č. 3339/1968 zo dňa 17. októbra 1968, ktoré podpísal J. Fock bolo v bode 3) pod písmenom a) ministrovi obrany nariadené rozkazom stiahnuť jednotky 8. msd z územia Československa, zorganizovať „...slávnostné privítanie vojsk, zabezpečiť potrebný rozsah publicity, predložiť návrhy na vyznamenanie, resp. prijať opatrenie vo vlastnej kompetencii na ocenenie vynikajúcich zásluh v rôznych formách...“.

Počas odsunu časti intervenčných vojsk Varšavskej zmluvy z územia ČSSR prebiehala dislokácia útvarov a zariadení piatich divízií sovietskej okupačnej armády. Vojenská intervencia do ČSSR a následná dislokácia elitných sovietskych divízií zmenili strategickú situáciu.

Strategicko-operačný smer Praha – Dijon a opačne, ale i teritórium ČSSR nadobudli novú strategickú dimenziu. Sovietska mocenská špička už mohla reálne rátať s potenciálnym využitím tohto územia na rozmiestnenie taktických jadrových prostriedkov. V konečnom dôsledku to mohlo viesť k získaniu strategickú prevahy.

Sovietska vojensko-strategická koncepcia prekvapivého začatia raketovej jadrovej vojny rákala s variantom vytvorenia vysoko bojaschopného, mobilného prvého sledu vojsk Varšavskej zmluvy v stredoeurópskom priestore. Jeho úlohou bolo pozemnými operáciami viesť a udržiavať rýchle útočné tempo. K dispozícii boli vyčlenené sovietske vojská dislokované na území NDR, ČSSR a divízie 1. a 4. armády ČSLA.

POZNÁMKY

Dislokovanie časti sovietskych vojsk na územie Slovenska vytváralo optimálne podmienky na prípadnú vojenskú agresiu priestorom južného strategicko-operačného smeru, t. j. cez územie Rakúska západným smerom (ešte pred okupáciou ČSSR bola v Maďarsku dislokovaná Južná skupina sovietskych vojsk – pozn. autora).

2.4 Sovietske vojská na území Slovenska a ich postupný odchod

Ako prvé začali odchádzať divízie tzv. prvého strategického sledu. Tieto sa vracali späť do bývalej NDR, Poľska a Maďarska. Ku dňu 4. novembu 1968 odišlo z územia ČSSR 25 sovietskych divízií a ostatné divízie a útvary štátov Varšavskej zmluvy, ktoré sa zúčastnili na vojenskej intervencii proti ČSSR.

Na základe Zmluvy medzi ČSSR a ZSSR (16. októbra 1968) zostalo na území ČSSR päť divízií pozemného vojska a jedna letecká divízia. Boli to zväzky tzv. druhého strategického sledu. Zmluva umožňovala vytvoriť na území ČSSR operačné zoskupenie v počte 75 000 osôb. Bola vytvorená Stredná skupina sovietskych vojsk: 15. gardová tanková divízia, 31. tanková divízia, 30. gardová motostrelecká divízia, 18. gardová motostrelecká divízia, 48. motostrelecká divízia a 131. letecká divízia.

Rekognoskácia posádok sa podľa požiadaviek predstaviteľov ZSSR uskutočnila v dňoch 19. a 20. septembra 1968. Vláda ČSSR prerokovala správu redislokačnej komisie 25. septembra 1968 a následne aj Predsedníctvo ÚV KSČ (27. septembra 1968).

Už rokovania v Moskve (23. – 26. augusta 1968) riešili aj otázku dislokácie časti sovietskych vojsk na území ČSSR. Nakoniec túto podmienku zakotvil aj Moskovský protokol (niekedy je uvádzaný pod názvom Moskovská dohoda – pozn. autora) v odseku č. 5 („pobyť“ týchto vojsk bol formulovaný ako dočasný – pozn. autora).

Dôležitou bola porada delegácií ČSSR a ZSSR v Mukačeve (16. – 17. septembra 1968). Delegácie viedli ministri obrany M. Dzúr a A. A. Grečko. Sovietska delegácia kategoricky odmietla prvý variant, ktorý vypracovala Operatívna skupina ústredných orgánov pri predsedníctve vlády ČSSR na čele s podpredsedom vlády F. Hamouzom (vojenskú problematiku riešila vojenská podskupina na čele s nám. ministra národnej obrany generálmajorom A. Muchom – pozn. autora).

Po rokovaní tzv. varšavskej päťky (27. septembra 1968 v moskovskom Kremli) sovietska strana predložila nový projekt zmluvy o pobyte vojsk. Tento variant bol v porovnaní s pôvodnými Grečkovými požiadavkami z Mukačeva miernejší a približoval sa prvotnému návrhu delegácie ČSSR.

Vytvoriť podmienky pre dislokovanie časti sovietskych vojsk podľa nového variantu znamenalo v mimoriadne krátkom časovom období redislokaovať a reorganizovať časť ČSLA.

Člen Komisie vlády ČSFR pre analýzu historických udalostí 1967 – 1970 V. Paulík na základe rozhovoru s generálom V. Picekom (vtedajší zástupca náčelníka operačnej správy GŠ ČSLA – pozn. autora) uvádza, že generál K. Rusov požiadal generála V. Piceka o vypracovanie projektu dislokovania sovietskych intervenčných vojsk pozdĺž severných hraníc Čiech a na severnej Morave.

Delegácie, ktoré viedli ministri obrany M. Dzúr a A. A. Grečko sa dohodli na nasledovných priestoroch, do ktorých plánovali dislokovať časť sovietskych vojsk:

- a) pre pozemné vojsko – severne od Prahy, severovýchodne od Pardubíc, severozápadne od Ostravy, v Olomouci a na strednom Slovensku;
- b) pre letecké sily – Hradčany, Milovice, Olomouc a Sliač;
- c) pre logistiku – sklady PHM a vojenská nemocnica.

Jedným z argumentov, ktorým vláda operovala bol rozkaz generála Pavlovského vzťahujúci sa na všetky jednotky Varšavskej zmluvy na území ČSSR. Okrem iného rozkaz nariadil: „...opustiť priestory, kde sú dislokované československé vojská... malé mestá úplne opustiť a rozmiestniť sa mimo nich... upustiť od blokovania stranických a štátnych orgánov... neblokovať banky a umožniť im normálnu činnosť...“.

G. Husák počas rozhovorov s J. Kádnárom v dňoch 15. – 16. mája 1969 uviedol, že o problematike prítomnosti sovietskych vojsk diskutoval s L. I. Brežnevom. Záver spočíval v politickej zhode Husáka a Brežneva v „...otázke pobytu sovietskych vojsk v Československu... vojenské aspekty mali byť prerokované s maršalom Grečkom...“. Redislokácia intervenčných vojsk do „...československo-západonemeckej zóny...“ mala okrem iného verejnosti „...vyjasniť skutočnú príčinu pobytu sovietskych jednotiek...“.

Celkom sa to vzťahovalo na 100 útvarov, štábov, ústavov a logistických zariadení. Konkrétne išlo o takmer 30 000 vojakov (z nich 4 500 vojakov z povolania – pozn. autora) v 32 posádkach a štyroch letiskách. Vtedajšie normy uvádzali, že plánovanie a realizácia takých rozsiahlych opatrení by trvala v normálnych podmienkach asi až dva roky. Uvoľnenie posádok muselo byť ukončené do 15. októbra 1968. Samotná realizácia teda trvala asi jeden mesiac.

Na území Slovenska bola dislokovaná 30. gardová Irkutsko-Pinská divízia (na území Čiech to boli štyri divízie a Veliteľstvo Strednej skupiny vojsk – pozn. autora). Veliteľstvo divízie bolo v meste Zvolen. Ďalšie miesta dislokácie boli: Zvolen (vrtuľníkový pluk 31. zmiešanej leteckej divízie Milovice), Rožňava (126. gardový delostrelecký pluk), Komárno (166. gardový msp), Jelšava (164. gardový motostrelecký pluk), Ružomberok (168. gardový msp), Oremov Laz – VVP Lešť (30. tankový pluk, 144. protiletadlový raketový pluk), Riečky – VVP Lešť (75. samostatný tankový prápor, 20. prieskumný prápor), Štúrovo (205. protitankový oddiel, 63. ženijný pluk). Ďalšie menšie vojenské útvary boli dislokované v iných posádkach ako napríklad Nové Zámky, Rimavská Sobota, Malacky, Nemšová, Vrútky, Nové Mesto nad Váhom a Bratislava.

V ČSSR (neskôr ČSFR – pozn. autora) bola dislokovaná Stredná skupina vojsk (na základe vyššie uvedenej zmluvy zo 16. októbra 1968). Dislokovaných bolo celkom 73 500 vojakov, 39 000 rodinných príslušníkov, 1 220 tankov, 2 500 bojových vozidiel pechoty, 175 vrtuľníkov a 105 lietadiel.

Odsun začal už pred tzv. nežnou revolúciou a súvisel s procesom sťahovania sovietskych vojsk z Európy (podľa rozhodnutia sovietskeho mocenského centra zo dňa 7. decembra 1988 – pozn. autora). Z územia ČSFR bol odsun realizovaný na základe

POZNÁMKY

zmluvy zo dňa 26. februára 1990 (podpísaná bola na úrovni ministrov zahraničných vecí v Moskve). Uskutočnilo sa celkom 925 transportov. Posledný bol monitorovaný dňa 21. júna 1991. Veliteľ generál Vorobjov odletel dňa 27. júna 1991. 30. gardová Irkutsko-Pinská divízia bola z územia Slovenska odsunutá až v tretej etape, a to v júni 1991.

Odsun sovietskych vojsk koordinovala a zabezpečovala Správa pre zabezpečenie odsunu sovietskych vojsk. Bola vytvorená pri Ministerstve národnej obrany. Náčelníkom bol generálmajor S. Naďovič (predtým pôsobil vo funkcii Z NŠ VVO – pozn. autora). Odsun trval 16 mesiacov.

Podľa údajov generálmajora S. Naďoviča bolo na území Slovenska v danej dobe dislokovaných 10 247 vojakov, 5 075 rodinných príslušníkov, 254 tankov a 54 bojových vrtuľníkov. Odhaduje sa, že to bola asi 1/7 bojových síl Strednej skupiny sovietskych vojsk.

3 ZÁVER

Pokus o reformu systému sovietskeho typu a jeho násilné prerušenie vojenskou intervenciou 21. augusta 1968 patrí medzi kľúčové historické udalosti európskeho významu.

Augustová vojenská intervencia bola z hľadiska vnútorného vývoja tzv. východného bloku jedným z jeho kľúčových momentov. Tomu zodpovedá obrovský záujem nielen historikov, politológov, sociológov, politikov, ale aj laickej verejnosti.

Demokratická subverzia celého procesu pokusu o reformu sa prejavila aj v silových zložkách. Možnosť nenásilnej transformácie komunistického režimu mala veľa priaznivcov (stúpenčov) nielen na všetkých úrovniach armádneho organizmu, ale aj v ďalších prvkoch bezpečnostného systému, zvlášť v spravodajskej komunite (v civilnej a vojenskej časti).

Rok 1989 vytvoril aj priestor pre politickú inštrumentalizáciu a argumentatívne skraty v hodnotení nielen pokusu o reformu v roku 1968, ale aj obdobia jeho násilného prerušenia následnej tzv. normalizácie.

Na druhej strane precenenie niektorých historických faktov môže byť nebezpečné. Najmä, keď sú necitlivo alebo zámerne vytrhávané z konkrétneho historického kontextu.

Neúspešný pokus o reformu sovietskeho typu a následná obnova konzervatívneho sovietskeho typu boli súčasťou viacerých kríz a povstaní v krajinách tzv. východného bloku. Na rozdiel od ostatných pokusov spočívalo špecifikum v tom, že to bol „zhora“ riadený pokus o reformu nenásilnou cestou. Tlakom „zhora“ začala aj tzv. normalizácia. Tento tlak bol navyše zvyšovaný požiadavkami sovietskeho mocenského centra a participujúcich satelitov.

Pre pochopenie logiky tzv. normalizácie je dôležitý aspekt vonkajšieho tlaku, ktorý začína už v období pokusu o reformu. Fundamentálna kritika tzv. Varšavskej päťky sa začala stupňovať už vo februári 1968 (tzv. ranná fáza reformného procesu). Dráž-

ďanská schôdzka (marec 1968) ho už označila za kontrarevolúciu. Argumenty z tohto obdobia totiž rezonujú aj v počiatkoch tzv. normalizácie československej spoločnosti. Je to dôležité najmä z hľadiska straníckych čistiek nielen v spoločnosti, ale zvlášť v jednotlivých prvkoch bezpečnostného systému.

Od mája 1968 už štáty tzv. Varšavskej päťky začali intenzívne stupňovať plánovitú a koncentrovanú stratégiu obnovy (proces postupného „reštaurovania“) konzervatívneho sovietskeho typu v československých podmienkach.

Sovietske mocenské centrum hodnotilo reformný proces ako vážnu bezpečnostnú hrozbu voči základom celého systému. Súčasne konštatovalo aj ohrozenie elementárnych bezpečnostných záujmov Varšavskej zmluvy. Tieto tézy boli v období tzv. normalizácie často zneužívané v procese tzv. čistiek v celej československej spoločnosti. Cieleny eskalačný tlak z rôznych úrovní zvyšoval napätie v celej spoločnosti.

Ideologicky motivované ataky neprestávali ani po 21. auguste 1968. Špecificky sa prejavovali aj v silových zložkách. Tzv. zastrašovacia diplomacia kombinovaná s konšpiráciami stále pokračovala. V hrubých obrysoch bola naznačená už skôr, a to v uznesení Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu z apríla 1968. Téza, že nie je možné dopustiť, aby Československo opustilo spoločenstvo socialistických štátov bola po vojenskej intervencii nutne modifikovaná.

V apríli 1968 to bol závažný varovný (výstražný) indikátor prípravy krajného (silového) variantu. Po 21. auguste 1968 bolo už nevyhnutné vytvoriť garancie, aby sa takýto pokus nezopakoval. Opäť sa opieral o komponenty, ktoré mali zlikvidovať zvyšky tzv. progresívnych síl. Bola to politika *fait accompli* (tzv. prevalcovania) a vytvorenia podmienok reštaurovania byrokraticko-centralistického systému a faktickej straty suverenity.

Eskalačná politika sovietskeho mocenského centra vychádzala z variantu vojenskej intervencie. Táto mala vytvoriť podmienky pre nastolenie konzervatívneho sovietskeho typu. Občiansky a inštitucionálny odpor v ČSSR bol scenárom, ktorý býva označovaný v modernej scenáristike ako extrémny scenár, ktorý bol najmenej očakávaný.

Z hľadiska pochopenia taktiky tzv. normalizácie v počiatočnom období je dôležitý fakt, že politický cieľ nebol spočiatku dosiahnutý a zámer podľa vypracovaného najpravdepodobnejšieho scenára zlyhal. Bolo nutné presadiť pôvodný cieľ inými formami. Bol to scenár tzv. normalizácie, ktorého nátlaková taktika bola legalizovaná Moskovským protokolom (27. august 1968). Táto nátlaková politická taktika sovietskeho mocenského centra bola modifikovaná v jednotlivých fázach až do pádu režimu. Práve tento režim jej dal špecifický charakter a obsah.

Samotný proces počiatkov tzv. normalizácie bol vymedzený obdobím rokov 1968 (21. augusta 1968) – 1971. Súvisel s obnovou postavenia KSČ v spoločnosti a opätovným návratom moci do rúk konzervatívco.

Obvykle je pojem tzv. normalizácie spájaný s obdobím rokov 1968 až 1989. Najčastejšie je samotný začiatok tzv. normalizácie spájaný s Moskovským protokolom, pretože je v ňom definovaný pojem „normalizácia“.

POZNÁMKY

Problém však spočíva v tom, že každá strana si ho vysvetľovala inak. Ak chcel A. Dubček a jeho skupina dokázať i keď len podmienenú ochotu hájiť sovietske záujmy, musel sa aspoň sčasti spojiť so silami, ktoré sa usilovali o zachovanie (neskôr obnovu, resp. reštaurovanie) systému sovietskeho typu. K tomuto sa tzv. Dubčekova skupina zaviazala podpisom Moskovského protokolu. Z tohto dôvodu je potrebné hovoriť aj o „dubčekovej fáze“ tzv. normalizácie. Spočívala v tom, že pripravila základné podmienky pre úspešnú ofenzívu tzv. normalizátorov. Politika tzv. Dubčekovej skupiny totiž vyradila z politického diania sily, ktoré boli ešte stále schopné vytvoriť protipól sovietskym snahám a tzv. normalizátorom.

Dubčekova vízia „reformy bez excesov“ skrachovala. Variant vytvorenia organizovaného „tlaku zdola“ bol však eliminovaný práve Dubčekovou skupinou. Pre sovietske mocenské centrum bol v určitej optimálnej fáze nahraditeľným (jeseň 1969).

Proces tzv. normalizácie v slovenskej spoločnosti bol v porovnaní s českými krajinami a na Morave miernejší a menej konfrontačný. V Čechách a na Morave režim presadil celoplošný charakter represíí. Naopak na Slovensku to boli prevažne represie zamerané proti jednotlivcom.

Iný priebeh bol v rámci VVO, pretože sa jednalo o prvok armádneho organizmu. Ostrý kurz bol presadený až po rozhodnutí Predsedníctva Ústredného výboru KSČ. Percento osôb postihnutých represiami režimu bolo niekoľkonásobne väčšie (najmä vylúčení z KSČ).

V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť fakt, že špecifikom bola armáda, pretože mala byť opäť stabilizačným pilierom novej moci. Najmä Hlavná politická správa (HPS) ČSLA vyvíjala tlak na zvýšenie počtu vylúčených z KSČ. Vedenie HPS požadovalo, aby bola dosiahnutá úroveň 30 % vylúčených z KSČ. Rovnaké percento požadoval aj bývalý náčelník Generálneho štábu ČSLA generálplukovník O. Rytíř. Represie boli často zahmlené obľúbeným dobovým sloganom o „kádrovej konsolidácii“.

Tzv. normalizácia bola v podmienkach ČSSR špecifickým variantom obnovy režimu sovietskeho typu. Tento proces prebiehal pod tlakom sovietskeho mocenského centra, ktoré určilo aj atribúty (charakteristiky) tohto modelu. Už počiatková fáza bola spojená s rýchlou a razantnou obnovou plnej kontroly KSČ nad všetkými oblasťami spoločnosti.

Proces tzv. normalizácie v armáde bol súčasťou celospoločenského procesu násilnej obnovy neostalinského totalitného režimu brežnevovského typu.

Normalizačný mechanizmus, resp. techniky moci, ktoré boli aplikované v silových zložkách boli jedinečné a výnimočné. V jednotlivých druhoch silových zložiek mali svoje špecifiká. Metódy ako dosiahnuť cieľový stav boli takmer identické s obdobím 50-tych rokov minulého storočia. Boli však modifikované podľa konkrétnej reality a tlaku sovietskeho mocenského centra.

Z hľadiska historického vývoja armády a iných silových zložiek je obdobie začiatku tzv. normalizácie jedným z najdynamickejších a mimoriadne dramatických období, pretože dobový režim nevyhnutne potreboval vybudovať spoľahlivú armádu, a to aj za cenu represíí a „čistiek“ v jej radoch.

Mocenské centrum požadovalo vytvoriť nové podmienky pre priamy vplyv KSČ a vytvorenie piliera moci. Šlo o zámer aplikovať myšlienky IX. zjazdu KSČ v nových podmienkach. Ich úspešná modifikácia vytvorila optimálne podmienky na zakonzervovanie režimu aj v armádných podmienkach.

Súčasne tento mocenský pilier musel presadzovať aj sovietsky vplyv. Došlo k petrifikácii sovietskych skúseností vo všetkých oblastiach výstavby armády (napríklad sovietska vojenská veda, stratégia, operačné umenie, zbrane a bojová technika – pozn. autora). Sovietske mocenské centrum vnímalo tzv. maďarské udalosti v roku 1956 ako modelový prípad, ktorý sa už nesmel zopakovať. Z tohto dôvodu bolo z pohľadu sovietskeho mocenského centra nevyhnutné „normalizovať“ armádu.

Špecifikum armády spočívalo v tom, že aj napriek Moskovskému protokolu zostávala lojálna Dubčekovmu reformistickému krídlu, a to vrátane väčšiny jej veliteľských a straníckopolitických špičiek. Napriek tlaku sovietskeho centra moci, väčšina príslušníkov armády zostala lojálna tomuto krídlu.

Očakávaný zásadný obrat nenastal ani v prvých mesiacoch roku 1969. Očakávaný a požadovaný obrat (zo strany sovietskeho vedenia – pozn. autora) nastal až na prelome marca a apríla. Sovietskemu vedeniu sa podarilo dosiahnuť rozhodujúcu zmenu v politickej sfére spoločnosti. Spúšťacím mechanizmom boli tzv. hokejové udalosti.

Ďalšie špecifikum, ktoré sa negatívne prejavilo práve po podpise Moskovského protokolu bolo heterogénne zloženie armády (viacvrstvové). V niektorých vrstvách armády totiž začínali byť zaznamenávané prvé varovné indikátory kolísania a postupného požadovania nutnosti plnenia Moskovského protokolu a rázneho boja proti „extrémnym silám“. V tomto období to boli tí príslušníci armády, ktorí zotrvali na platforme „pojanuárovej“ politiky a XIV. tzv. Vysočanského zjazdu KSČ.

Zásadným indikátorom potenciálneho obratu je formulovanie nového kurzu vedenia ČSLA na veliteľskom zhromaždení v Prahe (1. septembra 1968). Podstata tohto obratu nespočívala len v plnení Moskovského protokolu, ale aj v postoji k intervenčným vojskám. Pasívnu rezistenciu nahradila úloha poskytovať týmto vojskám pomoc.

Samotný proces tzv. normalizácie armády začal uznesením Predsedníctva ÚV KSČ zo dňa 7. januára 1969 o jednotnom riadení straníckopolitickej práce v armáde. Bol to začiatok obnovy tradičného sovietskeho modelu stranického riadenia armády a návratu do obdobia približne začiatku 60-tych rokov minulého storočia.

Tzv. normalizácia bola v mnohých smeroch značne odlišná od ostatných krajín sovietskeho bloku. V systémoch sovietskeho typu je totiž vždy podstatným znakom rozpor medzi vnucovaným, resp. oficiálnym chápaním politiky a jej skutočným chápaním v spoločnosti.

V bývalej ČSSR bol vytvorený stav, kedy schizofrénia sociálneho vedomia nebola ničím tlmená. V spoločnosti existoval typický a v dlhodobom časovom horizonte skrytý konflikt. Husákovovo vedenie sa snažilo tento konflikt neustále tľmiť a zastierať jeho existenciu. Proces tzv. normalizácie vytvoril v československých podmienkach typický produkt atmosféry trvalého a trvalo skrývaného napätia.

POZNÁMKY

Pojem „normalizácia“ nemá doposiaľ žiadnu oficiálnu definíciu. Bol súčasťou straníckeho žargónu éry Brežnevovho vedenia (bol použitý pri formulovaní Moskovského protokolu). Reštaurovanie sociálno-politického systému sovietskeho typu býva oficiálne eufemisticky nazývané „normalizácia pomerov“. Tento proces bol v počiatkovej fáze vnútený už samotnou vojenskou intervenciou. Chybné by bolo chápať, že reštaurovanie vyššie uvedeného modelu uskutočnil sovietsky mocenský aparát. Naopak celý proces bol uskutočnený vnútropolitickými silami v súčinnosti so sovietskym mocenským aparátom. Tzv. normalizácia zo sovietskeho hľadiska znamenala zrušenie a potlačenie všetkého, čo k tomuto stavu viedlo. Znamenala obnovenie a mocenskú podporu všetkému, čo zaistovalo sovietsku hegemoniu. V období pred vojenskou intervenciou v auguste 1968 bol frekventovaný termín „konsolidácia“.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BAKA, I. - MASKALÍK, A.- MEDVECKÝ, M. - MINAŘÍK, P.: *Vojenské dejiny Slovenska, VII. zväzok (1968 – 1992)*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2016. 365 s. ISBN 978-80-89169-34-4.
- BENČÍK, A.: *Operace „Dunaj“ : Vojáci a Pražské jaro 1968*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 266 s. ISBN 80-85270-33-1.
- BENČÍK, A.: *Rekviem za Pražské jaro*. Třebíč : Tempo, 1998. 269 s. ISBN 80-238-2192-X.
- BENČÍK, A. - PECKA, J.: *Varšavská čtyřka proti Československu 1968*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 164 s.
- BENČÍK, A. - NAVRÁTIL, J. - PAULÍK, J.: *Vojenské otázky československé reformy 1967 – 1970 : Vojenská varianta řešení čs. krize (1967 – 1968)*. Brno : Doplněk, 1996. 362 s. ISBN 80-85765-84-5.
- HANZLÍK, F.: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc*. Praha : Themis, 2003. 360 s. ISBN 80-7312-028-3.
- CHRISTOPHER, A. - MITROCHIN, V.: *Neznámé špionážní operace KGB*. Praha : Academia, 2001. 696 s. ISBN 80-200-0810-1.
- MLYNÁŘ, Z.: *Mráz přichází z Kremlu*. Praha : Mladá Fronta, 1990. 283 s.
- PAUER, J.: *Praha 1968 : Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí, plánování, provedení*. Praha : Argo, 2004. 360 s. ISBN 80-7203-558-4.
- POVOLNÝ, D.: *Vojenské řešení Pražského jara : 1. invaze armád Varšavské smlouvy*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2008. 167 s. ISBN 978-80-7278-470-7.
- PŮČÍK, M.: *Rok 1968 a armáda na Slovensku – súvislosti a dôsledky*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1999. 117 s. ISBN 80-88842-23-9.
- ŠTAIGL, J. - ŠTEFANSKÝ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska, VI. zväzok (1945 – 1968)*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2007. 351 s. ISBN 978-80-89169-10-8.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**POZNÁMKY**

1. Vojensko-strategické aspekty postavenia bývalej ČSSR v stredoeurópskom priestore do augusta 1968.
2. Úloha ČSLA vo Varšavskej zmluve. Špecifiká Východného vojenského okruhu.
3. Vojenská intervencia v auguste 1968 (obsadenie územia Slovenska) – variant riešenia tzv. česko-slovenského problému.
4. Dôsledky vojenskej intervencie.
5. Zmluva o „dočasnom“ pobyte sovietskych vojsk a ich odsun z územia Slovenska.